

INHOUDSTAFEL

INLEIDING	5
HUIDIGE WERKING	7
Werkingsgebied	8
CO₂ IN CIJFERS	9
STERKTE-ZWAKTEANALYSE	11
A. Sterktes	12
B. Zwaktes	13
C. Kansen	14
D. Bedreigingen	15
OMGEVINGSANALYSE	16
A. Geografische context	17
B. Historische context	18
1. Prehistorie (130.000 - 2500 voor Christus)	18
2. Metaaltijden (2500 - 50 voor Christus)	18
3. Romeinse periode (50 voor Christus - 476 na Christus)	19
4. Middeleeuwen (476 - 1500)	19
5. Nieuwe Tijden (1550 - 1750)	20
6. Nieuwste Tijden (1750 - 1913)	20
7. Eerste Wereldoorlog en de wederopbouw	21
8. De 20ste en 21ste eeuw	22
C. Maatschappelijke context	23
1. Bevolking	23
2. Wonen	24
3. Mobiliteit	25
4. Ondernemen	26
5. Toerisme	27
D. Gemeenschappelijk erfgoedpakket	28
1. Overzicht	28
2. Archeologisch erfgoed	30
3. Landschappelijk erfgoed	30
4. Bouwkundig erfgoed	30

HET NETWERK VAN IOED CO₇	35
A. Samenwerking	36
B. Internationale erfgoedactoren	38
C. Provinciale erfgoedactoren	38
D. Regionale erfgoedactoren	39
E. Lokale erfgoedactoren	39
1. Archieven en musea	39
2. Bezoekerscentra	40
3. Erfgoeddepot DEPOTYZE	40
4. Heemkundige- en gidsenkringen	41
5. Verenigingen en individuen	41
6. Welzijnsactoren	42
DOELSTELLINGEN EN ACTIES 2021-2026	43
A. Missie en visie	44
B. Strategische en operationele doelstellingen	44
C. Uitwerking per doelstelling	46
1. SD1. CO ₇ draagt zorg voor cultuur en erfgoed.	46
2. SD2. CO ₇ is een open organisatie met een professionele en kwalitatieve dienstverlening.	50
3. SD3. Cultuur en erfgoed worden als verbindende kracht in de gemeenschap ingezet.	53
4. SD4. CO ₇ geeft ruimte aan innovatie en creativiteit voor cultuur en erfgoed.	55
5. SD5. Het netwerk voor cultuur en erfgoed in de Zuidelijke Westhoek is verbreed en verdiept.	57
ZAKELIJK BELEID	59
A. Personeel	60
B. Bestuur	61
C. Evaluatie	61
MEERJARENBEGROTING	62
A. Inkomsten	63
B. Uitgaven	63
C. Inbreng gemeenten	63
BIBLIOGRAFIE	64

Intro

De Zuidelijke Westhoek is een streek met veel kansen, met dorpen en steden én heel wat troeven. Het is een huis met kamers, kelders en zolders, erkers en mansardes waar heel wat verhalen onderdak vinden.

CO₂ is een samenwerkingsverband voor cultuur en erfgoed tussen zeven gemeenten in de Zuidelijke Westhoek. Het vertrekt vanuit de eigen kracht van elk van die gemeenten.

Elke lokale gemeenschap, elk dorp, elk gehucht herbergt een eigen geschiedenis die je terugvindt in de identiteit van de mensen en de plek waar ze wonen en leven.

Mobiliseren, sensibiliseren, enthousiasmeren. Dat is het motto van de regio en in alle kamers van het CO₂-huis. Dat kan via culturele activiteiten, cultuureducatie in scholen en jeugdgroeperingen, digitale communicatie en papieren media, boeken en bibliotheken.

Foto's, kranten, films en verhalen leggen sporen vast die het eigen karakter blijven bepalen. 'Westhoek verbeeldt' verzamelt, bewaart en maakt dit erfgoed toegankelijk.

CO₂ begeleidt archeologisch onderzoek dat de geschiedenis blootleegt of gaat aan de slag met vondsten en sporen.

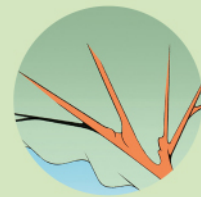
Het bouwkundig erfgoed en de landschappen intrigeren en inspireren.

CO₂ ondersteunt mensen die aan de slag gaan met het lokale erfgoed voor een tentoonstelling, een publicatie, een theatervoorstelling en andere vormen om een breed publiek warm te maken voor cultuur en erfgoed.

CO₂ streeft naar een goed behoud en beheer van het erfgoed in de Zuidelijke Westhoek. Een kwaliteitsvolle en duurzame bewaring voor toekomstige generaties staat voorop.

CO₂ is een boom die diep-geworteld is in de Zuidelijke Westhoek. De takken van de boom reiken naar een duurzame toekomst. CO₂ biedt een plek waar mensen samenkomen omdat ze houden van hun regio, van haar verleden en geloven in haar toekomst!

Inleiding

In een regio waar dunbevolktheid en kleinschaligheid bepalend zijn, is het bundelen van krachten, kennis en middelen een noodzaak. We bouwden met CO₇ de voorbije jaren een stevig netwerk uit. Nabijheid en betrokkenheid zijn sleutels om verder te bouwen aan ons netwerk. Het gevarieerde ondersteuningsaanbod, de brede werking en de vrijwilligerswerking zijn onze troeven. Het gemeenschappelijke verhaal en de rijke geschiedenis van onze steden, gemeenten en dorpen vormen een basis om als regio samen te werken en zuurstof te geven aan cultuur en erfgoed. We geloven in de synergie van een geïntegreerde bovenlokale werking voor cultuur en erfgoed. Met de nodige zorg – we streven naar kwaliteit en nabijheid – zullen van hieruit nog vele mooie kruisbestuivingen gebeuren en samenwerkingen groeien.

Een beleidsplan maken is een proces dat tijd en betrokkenheid van vele stakeholders vraagt. We startten het traject in januari 2019 met een ontmoetingsmoment met de oude en nieuwe bestuursleden, de stuurgroep- en personeelsleden. De focus van deze bijeenkomst lag op het engagement voor CO₇. Bij de samenstelling van het planningsteam hielden we rekening met vertegenwoordiging uit de verschillende gemeenten en (sub)sectoren.

Het resultaat van elke stap in het traject werd teruggekoppeld met de raad van bestuur, de stuurgroepen en het personeel. Een bredere bevraging gebeurde via de Lentedrink (netwerkavond met 120 deelnemers) en een digitale bevraging (164 deelnemers). De missie, visie, omgevingsanalyse, SWOT-analyse en strategische doelstellingen werden organisatiebreed bepaald. De werking van de IOED CO₇ (verdieping SWOT-analyse, operationele doelstellingen, acties en middelen) werd verder besproken met een focusgroep (o.a. omgevingsbeleid, architectuur, landschappen, archeologie, onderwijs, toerisme, welzijn, cultureel erfgoed), tijdens vier individuele gesprekken met beleidsmakers en stakeholders en tijdens overleggen met de omgevingsdiensten, het regionaal depotplatform en de erfgoedverenigingen.

Het beleidsplan IOED CO₇ '21 – '26 werd op 25 juni 2020 goedgekeurd door de raad van bestuur.

*Ingrid Vandepitte
voorzitter CO₇
Wieland De Meyer
Valentijn Despeghele
Gerda Goubeir
Maité Hellem
Johan Vanysacker
Klaas Verbeke
Alex Colpaert
Katrien Desomer
Ivo Fonteyne
Laurent Hoornaert
Jens Six
Marion Vermander
Evelyne Wybo
raad van bestuur CO₇*

Huidige werking

CO₇ (CultuurOverleg Zeven) is het samenwerkingsverband voor cultuur en erfgoed tussen de zeven gemeenten Heuvelland, Ieper, Langemark-Poelkapelle, Mesen, Poperinge, Vleteren en Zonnebeke. De projectvereniging werd opgericht op 1 november 2005. CO₇ wil door overleg en samenwerking tussen diverse actoren in de regio meerwaarde creëren op het vlak van cultuur en erfgoed. CO₇ doet dit door een intermediaire, ondersteunende en faciliterende rol op te nemen, samenwerking en netwerking in en vanuit de CO₇-regio te stimuleren en innoverende initiatieven te ontwikkelen. CO₇ heeft drie deelwerkingen die zich inzetten voor een specifiek beleidsdomein: bovenlokale cultuurwerking, onroerend erfgoed en cultureel erfgoed. De organisatiestructuur van CO₇ bevordert de kwaliteitsvolle uitwerking van transversale projecten. CO₇ is één organisatie. Alle gemeenten nemen deel aan de verschillende deelwerkingen.

Sinds 2016 is CO₇ erkend als intergemeentelijke onroerenderfgoeddienst (IOED). De werking van de dienst ging effectief van start vanaf 2017 en omvat archeologie, bouwkundig erfgoed en landschappen. IOED CO₇ is gegroeid vanuit Archeo₇, de archeologische dienst die sinds 2006 actief is in de regio. De werking rond landschappelijk erfgoed gebeurt in nauwe samenwerking met het Regionaal Landschap Westhoek.

Werkingsgebied

De zeven gemeenten situeren zich in de zuidelijke helft van de Westhoek, in het arrondissement Ieper, deel van de provincie West-Vlaanderen. Roeselare, Kortrijk en Rijsel zijn de omliggende (groot)stedelijke kernen. De westelijke grens van het werkingsgebied valt samen met de landsgrens tussen België en Frankrijk (département Nord Pas-de-Calais). In het noorden grenst het werkingsgebied aan de gemeenten Alveringem, Lo-Reninge en Houthulst. Oostelijk vormen de gemeenten Staden, Roeselare, Moorslede en Wervik de grens. De zuidelijke grens van het werkingsgebied valt samen met de grens tussen het Vlaamse en Waalse Gewest (Comines-Warneton, provincie Henegouwen) en eveneens met de grens tussen België en Frankrijk (département Nord Pas-de-Calais).

CO₇ in cijfers

27

In 2020 reageerden er 27 mensen op de oproep naar vrijwilligers voor het actualiseren van de Inventaris Bouwkundig Erfgoed.

54

Er staan 54 voorbeelden in de inspiratiegids bouwkundig erfgoed met good practices uit de regio. Deze gids is bedoeld als inspiratie voor eigenaars van historische gebouwen, of beheerders ervan, voor architecten, voor erfgoedprofessionals en geïnteresseerden.

95

In 2018 kreeg de IOED CO₇ in totaal 95 adviesvragen rond bouwkundig erfgoed (een verdubbeling t.o.v. 2017). In 2019 waren er 77 adviesvragen.

720

Met 720 deelnemende Ieperse leerlingen was de eerste editie van 'Speuren naar Romeinen' (2015) een succes. Speuren naar Romeinen 2.0 (2016, 2019) werd uitgebreid naar alle scholen van de regio. Daarnaast werden ook weekendsessies georganiseerd. Dit leverde heel wat mooi archeologisch materiaal op zoals een bronzen Venusbeeldje, dat een plekje in het Yper Museum kreeg.

CO₇ in cijfers

3.036

Er staan 3.036 items uit de Zuidelijke Westhoek op de Inventaris Onroerend Erfgoed. Het gaat in hoofdzaak over bouwkundig erfgoed, maar ook archeologisch en landschappelijk erfgoed.¹

1.125

De opgraving in Sint-Jan werd op 20 en 21 september 2019 bezocht door 225 leerlingen op vrijdag en ca. 900 bezoekers op zaterdag.

5.925

Het Preus up min Plekke verhaal 'Kapelletjes ademen nostalgie' bereikte 5.925 mensen op Facebook. Herman Dambre zet zich in zijn vrije tijd in voor het onderhoud van kapelletjes.

1.381

De Facebookpagina van CO₇ heeft 1.381 volgers. Er is een hoog organisch bereik (73%) en een sterke interactie (IPM-rate: 17,2) met de volgers.

15.255

De website van CO₇ kreeg het voorbije jaar ruim 15.000 bezoekers. De grootste groep bezoekers (68%) is jonger dan 55 jaar.

3.500

Sinds 2017 wordt Open Monumentendag opnieuw regionaal uitgewerkt en gecommuniceerd. Het programma in de CO₇-regio lokte in totaal zo'n 2.100 (2017), 2.800 (2018) en 3.500 (2019) bezoekers.

55.384

In 2018 vond de tentoonstelling 'Sporen van Oorlog - Archeologie van de Eerste Wereldoorlog' in het In Flanders Fields Museum in Ieper plaats. CO₇ was medeorganisator. Er was grote mediabelangstelling en in totaal werden 55.384 bezoekers geteld.

¹ Cijfers van inventarisitems met en zonder rechtsgevolgen.

Sterkte- zwakteanalyse

A. Sterktes

Rijk erfgoedlandschap

- Er is een grote verscheidenheid aan onroerend erfgoed in de regio, bv. hoogtenederzetting van de Kemmelberg uit de IJzertijd, Romeinse sites, vooroorlogs erfgoed, middeleeuwse stadskernen, WO I-erfgoed, wederopbouw, hoperfgoed. Dit erfgoed is bepalend voor de streekidentiteit.
- Het erfgoedlandschap in de Zuidelijke Westhoek is heel verscheiden (IJzervallei, Hoppeland, West-Vlaamse Heuvels, Rug van Westrozebeke) en daarom een aantrekkingspool voor toeristen.

Brede werking

- De motivatie en het engagement binnen het CO₇-team is groot. De IOED CO₇ heeft medewerkers met expertise en passie voor archeologisch en bouwkundig erfgoed. Voor het landschappelijk erfgoed kan de IOED CO₇ beroep doen op de samenwerking met het Regionaal Landschap Westhoek.
- De IOED CO₇ is nabij en sterk in adviesverlening op maat aan een brede groep lokale actoren: gemeentelijke diensten, particulieren, bouwheren, ontwikkelaars, architecten en organisaties. De ondersteuning gaat van een eenvoudige historische vraag tot het begeleiden van een volledig traject.
- We ondersteunen de onroerenderfgoedgemeente Zonnebeke in haar dagelijkse werking.

Sterk netwerk

- De inbedding in de projectvereniging CO₇, met kruisbestuiving tussen de deelwerkingen cultureel erfgoed en bovenlokale cultuurwerking en met Erfgoeddepot DEPOTYZE is een versterking.
- Er is een breed en dynamisch netwerk van beleidsmakers, professionals, experts, vrijwilligers en erfgoedliefhebbers. CO₇ bouwde goede contacten uit met expertisecentra en steunpunten voor de sector (zie: 'Het netwerk van IOED CO₇').
- Er zijn goede contacten met de bestuursleden in de gemeenten.

Grote zichtbaarheid

- De werking van CO₇ wordt binnen en buiten de regio erkend. Diverse publieksprojecten van CO₇ worden als voorbeeld aangehaald op Vlaams niveau; bv. Speuren naar Romeinen, Preus up min plekke, inspiratiegids bouwkundig erfgoed ...
- Er is een draagvlak voor onroerend erfgoed in de regio. De publieksmomenten kennen een grote opkomst: Archeologiedagen, Open Monumentendag ...

B. Zwaktes

Eigenaarschap

- CO₇ opereert vanuit een tussenniveau. Het erfgoed- en omgevingsbeleid wordt op Vlaams en/of lokaal niveau gemaakt. De IOED's hebben hierin geen decretaal verankerde taken en kunnen enkel een verbindende rol opnemen.
- De verwachtingen van de lokale spelers zijn niet steeds gelijk aan de verwachtingen van het Agentschap Onroerend Erfgoed. De basisopdrachten en -bevoegdheden moeten (nog steeds) duidelijk gecommuniceerd worden.

Lokale verscheidenheid

- Er is geen aanspreekpunt voor onroerend erfgoed per gemeente. Er zijn raakpunten met verschillende diensten (bv. archieven, cultuur, omgeving, patrimonium, technische dienst, toerisme ...).
- De zeven gemeenten hebben een eigen dynamiek, waardoor regionale afstemming van het erfgoedbeleid niet evident is.

Ambities vs. middelen

- De opdracht van CO₇ wordt steeds breder, wat maakt dat er op vele fronten ambities groeien die zich niet noodzakelijk vertalen in tijd en middelen om die ambities waar te maken.
- Het ondersteuningsaanbod en het maatwerk vraagt veel personeelstijd. Ook het actualiserings- en waarderingstraject voor bouwkundig erfgoed neemt veel tijd in beslag.
- Het personeelsbestand is te klein om ook de mogelijkheden rond landschappelijk erfgoed ten volle te benutten.

C. Kansen

Samenwerking verdiepen

- Het netwerk van de IOED CO₇ zorgt voor nieuwe mogelijkheden: bv. raakpunten ontdekken, kennis verspreiden, draagvlak uitbouwen, grensoverschrijdende subsidiemogelijkheden verkennen.
- Er is een goede samenwerking met de Dienst Erfgoed van de Provincie West-Vlaanderen en het Streekhuis Westhoek. Er kan in samenwerking met streekactoren ingezet worden op streekthema's zoals agrarisch erfgoed, oorlog-wederopbouw, leefbare dorpen, duurzaamheid ...
- De samenwerking met het Agentschap Onroerend Erfgoed kan versterkt worden door een jaarlijks overleg met de provinciale IOED's.
- Door een intensere samenwerking met het Regionaal Landschap Westhoek kan het onderdeel landschappelijk erfgoed versterkt worden.
- Op basis van de bestaande contacten en het uitgebouwd netwerk kan de regionale stuurgroep hervormd worden.

Verbreden doelgroep

- CO₇ heeft een lerend netwerk waarbinnen vrijwilligers en professionals samenkomen om ervaring te delen, noden te detecteren en daarop in te spelen. Voor actualisatieprojecten willen we de vrijwilligerswerking verder uitbouwen.
- We ondersteunen initiatieven rond burgerparticipatie, bv. Dienst der Gedroomde Gewesten, project Vroonhof Poperinge ...

Beheer en behoud

- Oogsten van het beleidswerk van de vorige periode (waarderingskader bouwkundig erfgoed, draagvlakverbreding archeologie ...).
- De herbestemming van religieus (parochiekerken, kapellen) en industrieel erfgoed is brandend actueel in de regio, net als de inrichting van het landschap door de zorg voor de klimaatadaptatie.
- De gemeenten zetten meer in op functiewijzigingen en verduurzaming van gemeentelijk patrimonium.
- Er is vraag naar visieontwikkeling voor de regio op het agrarisch bouwkundig erfgoed, in functie van bedrijfsvoering of herbestemming.

Bereik en bewustwording

- Archeologiedagen en Open Monumentendagen zijn bij het brede publiek gekend, eerder dan dat CO₇ een belletje doet rinkelen. We willen blijvend aandacht hebben voor de naamsbekendheid.
- Er moet blijvend ingezet worden op het vergroten van het draagvlak voor onroerend erfgoed bij burgers en lokale besturen, o.a. door het publieksvriendelijk vertalen van archeologische rapporten of het stimuleren van preventieve conservatie bij bouwkundig erfgoed.
- Onroerend erfgoed speelt een belangrijke rol in de bloeiende toeristische sector. Na de sterke focus op WO I en de herdenkingsperiode zet de toeristische sector het authentieke, de dorpen en het landschap van de Westhoek centraal.
- Met de uitbouw van het Landschapsobservatorium kan er meer ingezet worden op het sensibiliseren rond landschappelijk erfgoed.

D. Bedreigingen

Continuïteit werking

- De dalende Vlaamse subsidies voor de IOED's hebben een impact op de groei van de organisatie, bv. focus op kerntaken.
- De complexiteit van het erfgoedveld, de onduidelijkheid over bevoegdheden, de wijzigende regelgeving, dalende premies ... hebben een impact op de perceptie op onroerenderfgoedbeleid.

Druk op lokaal beleid

- Lokale besturen krijgen meer verantwoordelijkheden van de Vlaamse overheid. Er staat niet noodzakelijk bijkomende of voldoende financiering tegenover, bv. onroerenderfgoedgemeente. Hierdoor is er niet genoeg lokale expertise.
- Onroerend erfgoed is geen beleidsprioriteit voor een aantal gemeenten. Onroerend erfgoed krijgt niet overal ruimte in de lokale planvorming en wordt meer ad hoc aangepakt.

Actuele uitdagingen

- Er is een grote druk op de open ruimte en dorpskernen (schaalvergroting, verdichting). In de regio wordt onroerend erfgoed soms aanzien als een rem op verdere vooruitgang. Er is nood aan visie over de streekontwikkeling om de identiteitsbepalende elementen te kunnen behouden en versterken.
- Algemene duurzaamheidsdoelstellingen zijn soms moeilijk te verzoenen met het behoud van bouwkundig erfgoed (bv. isolatie, beglazing ...).

Beperkt draagvlak

- Er is zijn geen verplichtingen en geen financiële ondersteuning voor vastgesteld bouwkundig erfgoed. Er is bijgevolg ook minder appreciatie voor deze niet-beschermd panden.
- De hoge kostprijs voor het onderhoud en restaureren van bouwkundig erfgoed en voor archeologisch onderzoek schrikken de burger af.

Omgevings- analyse

A. Geografische context

De CO₇-gemeenten hebben een uitgesproken landelijk karakter. In het werkingsgebied bevinden zich 42 woonkernen, waaronder drie steden: Ieper, Poperinge en Mesen. Ieper wordt in het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen aangeduid als structuur ondersteunend kleinstedelijk gebied. Poperinge wordt aangeduid als kleinstedelijk gebied op provinciaal niveau.² Mesen heeft als kleinste stad van België geen uitgesproken stedelijke karakteristiek en kan morfologisch met de resterende 39 woonkernen in de regio als dorp beschreven worden. Net als in alle andere Vlaamse gemeenten, kennen ook de CO₇-gemeenten een groot aantal woningen buiten de kerngebieden. Op verschillende plaatsen zijn deze gegroepeerd in kleinere gehuchten.

De oorsprong van de geografische geschiedenis van de streek start in het Eoceen (tussen 55 en 34 miljoen jaar geleden), toen het tertiair substraat gevormd werd. Het gaat om afzettingen in mariene milieus van klei- en zandlagen. In het Mioceen bereikt de Diestiaanzee de regio van de Zuidelijke Westhoek. IJzerhoudende zanden worden afgezet op vroegere zandbanken, wat meteen het ontstaan is van de West-Vlaamse getuigenheuvels als de Kemmelberg, Scherpenberg, Rodeberg en Zwarteberg. Tijdens het Pleistoceen (ca. 2,5 miljoen tot ca. 11.000 jaar geleden) komt door de rivierwerking de Rug van Westrozebeke tot stand die van het zuidwesten naar het noordoosten van de regio loopt. Door latere erosie tijdens de warmere periodes binnen het pleistoceen wordt de oude rivierbedding, bestaande uit grind- en silexkeien, een nieuwe heuvelrug die de waterscheidingslijn uitmaakt tussen het IJzer- en Leiebekken. Deze twee fenomenen zorgen voor het heuvelachtige landschap ten oosten en ten zuiden van de stad Ieper. Aan het oppervlak worden tenslotte onder extreem koude en droge omstandigheden van de laatste ijstijd door de wind zandige en lemige sedimenten afgezet.

Algemeen kan gesteld worden dat in de voorbije 10.000 jaar geen betekenisvolle sedimentatie heeft plaatsgevonden in de Zuidelijke Westhoek. Dit verklaart waarom archeologische resten in het werkingsgebied doorgaans op een geringe diepte of zelfs aan het maaiveld worden gevonden. Uitzonderingen vormen de beek- en riviervalleien en de dalen aan de voet van de heuvels. In deze lager gelegen delen van het landschap vond tot voor kort of vindt noch steeds sedimentatie plaats, waardoor ook op grotere diepte archeologische resten kunnen voorkomen onder meters dikke beekafzettingen of afgespoeld hellingsmateriaal.

Het grootste deel van het werkingsgebied bestaat uit bodems met een textuurklasse zandleem (L). Bodems met een textuurklasse leem (A) domineren zuidelijk van de lijn Cassel-Kemmel. In de grote beek- en riviervalleien domineren bodems met een textuurklasse klei (E en U). De zandleembodems zijn in de regel matig droog. Plaatselijk komen er nattere bodems voor in de zandleem. De leembodems zijn beduidend natter dan de zandleembodems. De kleigronden in de grote beek- en riviervalleien zijn matig nat tot nat.

---

² Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen

B. Historische context

1. Prehistorie (130.000 – 2500 voor Christus)

De oudste sporen van menselijke aanwezigheid in de regio werden waargenomen op de Kemmelberg. Het gaat om sporen uit het midden-paleolithicum, wanneer de mens als jager-verzamelaar onze streken begint te verkennen. Het gaat vermoedelijk om de neanderthaler die hier kampen op de heuveltoppen had om te gaan jagen.

In het finaal paleolithicum komt de mens waarschijnlijk terug omstreeks 10.000 voor Christus, op het einde van de laatste ijstijd. Naast de West-Vlaamse Heuvels is de mens nu ook aanwezig op andere sites, zoals werd aangetoond in Poperinge en Haringe.

Het neolithicum doet zijn intrede in de streek omstreeks 4000 voor Christus, wanneer de eerste landbouwers opnieuw de West-Vlaamse heuvelrij gaan uitkiezen om zich te gaan vestigen. Sporen in situ werden opgegraven op de Kemmelberg en net over de grens op de Zwarteberg. Daarnaast werden verspreid nog silexvondsten aangetroffen in Haringe, Oostvleteren en Poperinge.

Oudere vondsten uit de 19de eeuw geven ook silexvondsten aan in de meeste dorpen en gemeenten rondom Ieper, al missen we hier vaak een exacte locatie en een goede beschrijving van de vondsten. Het duidt wel op het potentieel van het gebied ten oosten van Ieper.

2. Metaaltijden (2500 – 50 voor Christus)

De intrede van metaal zorgde voor een verschuiving in de samenleving van de mens. De metaaltijden starten in Oost-Europa met de Kopertijd omstreeks 4000 voor Christus, maar het is pas in de Bronstijd dat we ook de intrede van metaal in onze regio kunnen waarnemen. Door de afwezigheid van metaalerts in de ondergrond lijkt onze streek eerder tot een marginale regio te behoren. Recent archeologisch onderzoek bracht echter nieuwe gegevens aan het licht. De vondsten gaan van sporen uit de rituele sfeer over bewoningssporen. Een volledige nederzetting werd tot nu nog niet opgegraven. In de rituele sfeer kaderen een grafcirkel uit Krombeke en een depositie in Poperinge uit de Midden Bronstijd. In Oostvleteren, Ieper en Poperinge kwamen respectievelijk ook een waterput en enkele afvalkuilen aan het licht uit de Late Bronstijd, maar zonder sporen van gebouwen.

Bij de intrede van ijzer omstreeks 800 voor Christus ontstaat een verdere uitbouw van de maatschappij met de toename van een zogenaamde elite. Ook kunnen grotere nederzettingen gaan voorkomen. In de regio is de hoogtenederzetting van de Kemmelberg de plaats waar de elite zich gaat vestigen, mogelijk als controle van de zouthandel in de regio. De site werd verdedigd met wallen en muren en werd bewoond omstreeks 450 voor Christus. Behalve de verdedigingswerken zijn bij het archeologisch onderzoek in de tweede helft van de 20ste eeuw maar weinig bewoningssporen opgegraven. Wel kon aangetoond worden dat er ter plaatse een eigen luxekeramiek werd vervaardigd, de zogenaamde 'Kemmelwaar'.

Uit diezelfde La Tène periode komen bij recent archeologisch onderzoek ook weer extra sporen aan het licht. In Poperinge werd vlakbij de depositie uit de Bronstijd en het monument uit de Vroege IJzertijd ook een depositie uit de La Tène periode aangetroffen. We kunnen hierdoor spreken van een rituele zone uit de metaaltijden aan de Bommelaarsbeek in Poperinge, die nog een vervolg kent in de Romeinse periode.

3. Romeinse periode (50 voor Christus – 476 na Christus)

Halfweg de eerste eeuw voor Christus veroveren de Romeinen het gebied van de Belgische stammen, waaronder dit van de Menapiërs. De Franse stad Cassel wordt de nieuwe hoofdstad van de civitas Menapiorum. Deze civitas zal de basis gaan uitmaken van het latere graafschap Vlaanderen. Vanuit Cassel vertrekt een stervormig wegennet naar de andere Romeinse centra en nederzettingen, waaronder het Romeinse Wervik of Viroviacum. Dit wegennet zorgt voor de verdere landindeling van de civitas doorheen de Romeinse periode. De kennis van dit wegennet is dan ook cruciaal bij het opsporen van Romeinse sites. In de regio van de Zuidelijke Westhoek is de ligging van het wegennet niet goed leesbaar in het landschap. Mogelijk is dit te wijten aan de verregaande percelering in het druk bevolkte gebied tijdens de feodale middeleeuwen. Enkel de weg Steenvoorde – Poperinge – Steenstrate is grotendeels in kaart gebracht.

In het westelijk gedeelte van het werkingsgebied, dat op zo'n 20 km van Cassel ligt, wordt door archeologisch onderzoek een zeer intensief bewoond landschap aangetoond op de vruchtbare zandleemgronden. Vooral de recent aangelegde aardgasleiding is een openbaring voor een streek die tot nu toe archeologisch niet goed gekend was. Tussen Roesbrugge en Zuidschote zien we een constante aanwezigheid van sites. Ook archeologisch onderzoek in Poperinge en Watou toont een drukke bewoning aan, met mogelijk ook enkele Romeinse villa's, onder meer in Haringe, Watou en Reningelst. De recente vondst van een mogelijke villa in Nieuwkerke bevestigt dit verhaal.

4. Middeleeuwen (476 – 1500)

Na het einde van de Romeinse periode beleeft de regio een onrustige periode, door verschillende migratiestromen. In die periode zal een deel van het ontgonnen Romeinse cultuurlandschap terug door de natuur worden ingenomen. Vanaf de 7de – 8ste eeuw zien we de dorpsvorming ontstaan. De dorpsontwikkeling wordt geografisch gestuurd door de bodem, het reliëf, aanwezigheid van water en de reeds bestaande culturele elementen zoals weginfrastructuur. Door de schaarse historische en archeologische bronnen, moeten we hier ook een beroep doen op de toponymie. Voor de vroege middeleeuwen komen we dan aan volgende dorpsstichtingen: Wulvergem, Boezinge, Elverdinge, Ieper, Vlamertinge, Voormezele, Haringe, Poperinge, Reningelst ... Ieper zal zich later als buitenbeentje gaan gedragen en zich onder invloed van verschillende factoren ontwikkelen tot een wereldstad in de late middeleeuwen. Ook Poperinge en Mesen kennen een ontwikkeling naar een stad, maar dan op een meer bescheiden niveau. De dorpen ontwikkelen zich meestal uit een castrale motte met neerhof, waar later de parochiekerk wordt ingeplant.

Naast de ontwikkeling van dorpen en steden zie we ook een nieuwe ontginningsperiode van het landschap vanaf de Karolingische periode: zowel in Poperinge als Oostvleteren werden sporen van landbouwnederzettingen aangetroffen in het buitengebied. Opmerkelijk is wel dat beide sites oudere voorlopers kennen, waardoor de vraag kan gesteld worden of het vroegere Romeinse cultuurlandschap nog deels zichtbaar was in deze vroege middeleeuwen.

In de volle middeleeuwen komen er onder invloed van de economische welvaart en door initiatief van de Graven van Vlaanderen verdere dorpsstichtingen voor in nieuw ontgonnen gebieden. Het gaat hier onder meer om de dorpen Beselare, Dikkebus, Geluvelde, Proven, Woesten, Zillebeke en Zandvoorde.

De bloeiperiode voor de regio is bij uitstek de late middeleeuwen, wanneer Ieper uitgroeit tot een metropool van circa 40.000 inwoners, met de indrukwekkende lakenhalle als pronkstuk van de middeleeuwse grootstad. Maar ook Langemark, Mesen, Poperinge en Nieuwkerke hadden in deze periode een halle, wat de ongekeerde economische activiteit in de regio aantoont. De regio heeft dan ook een enorm archeologisch potentieel voor deze periode, vooral in de historische stadskernen Ieper, Mesen en Poperinge.

Het bouwkundig erfgoed uit de middeleeuwen komt vooral tot ons via de bewaarde parochiekerken, maar ook enkele motteheuvels en sites met walgracht zijn in de inventaris opgenomen of zijn reeds beschermd. En in de buurt van Watou zijn er nog enkele restanten van middeleeuwse houtbouw bewaard, waarvan de kern teruggaat tot de late middeleeuwen.

5. Nieuwe Tijden (1550 – 1750)

Vanaf de eerste helft van de 16de eeuw komt de Zuidelijke Westhoek in woelig vaarwater. De opkomst van het protestantisme vindt heel wat aanhangers in de streek. Het Spaanse bestuur wil dit geloof echter niet toestaan, wat aanleiding geeft voor geheime bijeenkomsten, de 'hagepreken'. In 1566 barst de woede tegen het katholieke geloof helemaal uit en op 11 augustus start de Beeldenstorm in Steenvoorde om in de volgende dagen over de volledige Westhoek te razen. Dit is het sein voor de Spaanse overheid om harde repressieve maatregelen te nemen. Een deel van de bevolking ziet geen andere uitweg dan de streek te verlaten, naar Engeland, Wales of Nederland. Tussen 1550 en 1600 zal de streek ongeveer 40% van zijn bevolking verliezen door de 'godsdienstoorlogen' en de meegaande economische crisis.

De stad Ieper is hierbij een buitenbeentje. Door de vernietiging van de stad Terwaan in 1553 wordt het gelijknamige bisdom in drie delen opgedeeld, waarbij Ieper de hoofdzetel wordt van het oostelijke deel vanaf 1559. Samen met de Beeldenstorm is dit de reden waarom een grote toename van kloosterordes binnen de stadsmuren zal plaatsvinden. Het gaat ondermeer om het klooster van de Roesbrugge Dames, de abdij van de Nonnenbossen en de abdij Sint-Jan-Ten-Berghe. Dit zorgde ervoor dat de stad Ieper min of meer stand kon houden in de crisis die de streek zo hard had getroffen.

Bij de start van de 17de eeuw lijkt de rust in de streek terug te keren en herleeft de economie opnieuw, al zal ze nooit meer de topperiodes uit de middeleeuwen bereiken. Om Ieper bevaarbaar te houden, wordt een nieuw kanaal gegraven tot aan de IJzer. De Spanjaarden starten ook met een verdere uitbouw van de oude stadsverdediging, die na de verovering door Lodewijk XIV wordt verdergezet onder de leiding van Maarschalk Vauban. De constante twisten over de Zuidelijke Nederlanden tussen, Frankrijk, Spanje en de Noordelijke Nederlanden leiden tot een vaste bepaling van de grens in 1713 met het verdrag van Utrecht. De Zuidelijke Nederlanden werden bij het verdrag toegewezen aan de Oostenrijkse Habsburgers.

6. Nieuwste Tijden (1750 – 1913)

Met de komst van de Oostenrijkers krijgt de economie opnieuw een opflakking. Er worden heel wat nieuwe steenwegen aangelegd, waarbij de economische handel vanaf nu vooral over deze wegen zal gebeuren. Het initiatief voor deze werken ligt bij de Oostenrijkse overheid, maar de uitwerking ligt bij de lokale overheden. De wegen worden aangelegd van dorp naar dorp over vrij rechtlijnige trajecten. Hierdoor wordt het landschap op sommige plaatsen als het ware opnieuw ingedeeld. Voorbeelden zijn de wegen Ieper – Veurne, Ieper – Zonnebeke, Ieper – Menen of Duinkerke (F) – Poperinge.

In dezelfde periode worden kerkhoven verboden nabij de stedelijke kerken. Op deze manier kwam er ook extra ruimte vrij in de steden Ieper, Mesen en Poperinge en werd aan de rand van de toenmalige stad een nieuwe begraafplaats

ingeplant. Naast pleinfuncties werden sommige delen ook ingenomen door nieuwe bebouwing, zoals tussen de Kerkstraat en de Vlamingstraat in Poperinge.

In de tweede helft van de 18de eeuw vindt de zogenaamde agrarische revolutie plaats, met ondermeer de intrede van de aardappelteelt. Dit zorgt voor een aanzienlijke bevolkingstoename en dus ook van de bebouwing in de streek. Daarbij valt op dat de regio een ware verstening kent in vooral de eerste helft van de 19de eeuw. Dit is buiten het frontgebied nog zeer goed waar te nemen aan de muurankers die de bouw van een boerderij of huis dateren.

In de steden is de bevolkingstoename dan weer te merken aan de bouw van de vele beluiken die als een soort van ruimtelijke inbreiding kunnen beschouwd worden.

De Franse revolutie en de start van de Belgische natie had een enorme impact op het uitzicht van de streek. De afschaffing van de feodaliteit zorgde voor de creatie van de gemeenten in 1795, waarbij de parochie-indeling werd overgenomen. Naast nieuwe gemeentehuizen werden door nieuwe wetgeving in ieder dorp en stad ook schoolgebouwen opgericht. De heropstanding van verschillende kloosterordes na de Franse revolutie en de economische crisis van halfweg de 19de eeuw in de oprichting van nieuwe zorginfrastructuur, waarbij welgestelde personen zorgden voor de nodige financiële inbreng.

7. Eerste Wereldoorlog en de wederopbouw

Dat de Eerste Wereldoorlog tot stilstand kwam in de Westhoek zorgde voor twee zaken. Het vroegere landschap werd in vier jaar bovengronds totaal verwoest, wat vandaag de dag de leesbaarheid van dit gelaagde landschap bemoeilijkt, maar niet onmogelijk maakt. Anderzijds zijn de restanten van deze Eerste Wereldoorlog zelf waardevol erfgoed dat voor de komende generaties moet bewaard blijven. Naast de vele militaire begraafplaatsen en herdenkingsplaatsen, is op sommige plaatsen het oorlogslandschap goed bewaard gebleven en archeologisch onderzoek toont aan dat 50 cm onder het bestaande loopniveau het verhaal van de Eerste Wereldoorlog nog perfect te lezen valt.

Na vier jaar gruwel werd de streek beetje bij beetje terug opgebouwd. Tussen 1921 en 1926 ontstond in de voormalige frontstreek een volstrekt nieuw landschap. Bossen waren verdwenen en werden slechts gedeeltelijk heraangeplant. Er kwam een typische architectuurstijl tot stand bij de heropbouw van de streek: de wederopbouwarchitectuur. Dorps- en stadskernen werden volgens aangepaste plattegronden heropgebouwd. Door de snelle bouwperiode werd een grote uniformiteit bekomen (bv. stijlen, materiaalgebruik, verhoudingen en details). Wederopbouwhoeves verschenen op of naast historische hoevesites.

Het vooroorlogse uitzicht van de woonkernen werd grotendeels hersteld, mits enkele beperkte tegemoetkomingen aan de moderne tijd (brede wegen, hygiënischere huisvesting, creatie van nieuwe open ruimte ...). Het belangrijkste instrument om de wederopbouw vorm te geven waren de rooilijnplannen. De oorspronkelijke middeleeuwse rooilijnen van dorps- en stadskernen ondergingen weinig veranderingen, maar werden soms bijgesteld. Soms omwille van verkeerstechnische eisen, maar even vaak om het scenografische beeld van het dorp of het stadsdeel scherp te stellen.

Wederopbouwsteden en -dorpen kennen een duidelijke hiërarchie in hun stratenpatroon en dat is leesbaar in de architectuur: die is uitdrukkelijker vormgegeven in de hoofdstraten dan in andere straten. In de wederopbouw dorpen kregen alle publieke gebouwen zoals dorpskerken, gemeentehuizen, pastorieën, scholen een prominente plaats. Wederopbouwarchitectuur is, met uitzondering van de bijzondere woningen in de hoofdstraten of de publieke gebouwen, vooral een sobere architectuur. De eenvoudige architectuur van voornamelijk rijwoningen, wordt via verschillende technieken zoals herhaling, variatie en spiegeling opgenomen in beeldbepalende gebouwehelen.

Wederopbouwarchitectuur is in hoofdzaak baksteenarchitectuur. In de kuststreek, Diksmuide, Ieper en in het bijzonder voor de publieke gebouwen wordt vooral de typische gele baksteen gebruikt. In de dorpen en de arbeiderswijken van de steden werd de goedkopere roodbruine steen gebruikt.³

8. De 20ste en 21ste eeuw

De veelal beperkte transformaties in de 20ste eeuw hebben ervoor gezorgd dat het homogene beeld van steden en dorpen in de Westhoek specifiek en bijzonder coherent is. De waarde ervan ligt niet zozeer verrat in de losse gebouwen of de kleine landschapselementen, maar in de totaliteit en de samenhang. Dit homogene beeld is tot op de dag van vandaag bewaard, en geeft de streek een heel eigen karakter.⁴

Met de komst van de auto worden mensen mobieler; voor werk, onderwijs, zorg of vrije tijd rijden de dorpsbewoners naar Ieper of Poperinge. Meer en meer lopen de dorpen overdag leeg. Grote publieke gebouwen verliezen hun functie. Nieuwe verkavelingen aan de rand van het dorp en appartementen in het dorpshart veranderen de identiteit van het dorp. Schaalvergroting is het nieuwe motto in de landbouw. Kleine percelen worden samengevoegd om te bewerken, de perceelsrandbegroeiing verdwijnt meer en meer. De kleine boerderijen worden opgeslorpt door grotere landbouwbedrijven.

De Westhoek is al lang een trekpleister voor mensen op zoek naar natuur, rust en schone lucht. Na de Eerste Wereldoorlog komt daar het oorlogstoerisme bij en in de jaren vijftig het jeugdtoerisme en het sociaal toerisme. Op de Rodeberg worden het jeugdverblijfcentrum Kosmos en de zetellift Cordoba gebouwd. De begraafplaatsen en monumenten van WO I trekken een belangrijk – vooral Brits – publiek aan. Vanaf de jaren negentig verschuift de focus naar landschapsbeleving en de ‘couleur locale’. Knooppuntennetwerken voor fietsers en wandelaars verschijnen, trage wegen en oude spoorwegbeddingen worden groene recreatie-assen.

Ook de Tweede Wereldoorlog en de Koude Oorlog hebben hun sporen nagelaten in de Westhoek, bv. de Duitse observatietoren in Poperinge, een vliegveld in Vlamertinge met nog bestaande loodsen, V1-basissen in het Canadabos, de Commandobunker in Kemmel gebouwd begin de jaren vijftig enz. Er worden tot op vandaag de dag ook nog verschillende oorlogsmonumenten opgericht, bv. Peace Tower in Mesen, vredesbomen, gedenkkapellen ... De grens met Frankrijk is ruim 300 jaar oud. Met de Europese eenmaking werden in 1993 douane, grenscontrole en tolheffing afgeschaft. Grenspalen, douanekantoren, quarantainestallen ... zijn nog steeds aanwezig.⁵

---

³ Labo-S/Universiteit Gent (i.o.v. Provincie West-Vlaanderen), 2013, *Omgaan met (wederopbouw)erfgoed in een veranderende maatschappelijke context*.

⁴ Labo-S/Universiteit Gent (i.o.v. Provincie West-Vlaanderen), 2013, *Omgaan met (wederopbouw)erfgoed in een veranderende maatschappelijke context*.

⁵ Tentoonstelling ‘Landschap in versnelling’

C. Maatschappelijke context

1. Bevolking

Op 1 januari 2020 bedroeg het bevolkingsaantal 87.645 inwoners in de CO₇-regio. Ten opzichte van 2005 zien we een lichte toename van het inwonersaantal. Zo'n 60% van de inwoners bevindt zich in de leeftijdscategorie 20 tot 64 jaar. Jongeren tot 19 jaar vormen 20% van de bevolking, net als 65-plussers. Binnen het segment van de 65-plussers is er een toenemend aantal 80-plussers (verzilvering).

De Zuidelijke Westhoek is één van de dunbevolktste regio's in Vlaanderen. De gemiddelde bevolkingsdichtheid in de CO₇-regio bedraagt 173 inwoners/km² ten opzichte van 484 inwoners/km² in het Vlaams Gewest (2019). Voor de gemeente Heuvelland gaat het om 84 inwoners/km², voor Ieper is dit 267 inwoners/km².⁶ Alle gemeenten hebben een eerder landelijk karakter.

BEVOLKINGSDICHTHEID ZUIDELIJKE WESTHOEK

Gemeente	Aantal inwoners	Oppervlakte (km ²)	Inwoners/km ²
Heuvelland	7.924	94	84
Ieper	34.988	131	267
Langemark-Poelkapelle	7.823	52	150
Mesen	1.040	4	260
Poperinge	19.713	119	166
Vleteren	3.653	38	96
Zonnebeke	12.504	68	184
Totaal:	87.645	506	173

Cijfers 1 januari 2020 (Bron: Provincies in cijfers)

Alhoewel het groeipercentage van de bevolking in de regio ver onder de Vlaamse curve blijft, toont onderzoek aan dat er een positieve toename is van de bevolking in de Westhoek (met uitzondering van de kustgemeenten). De vaak aangehaalde braindrain wordt zo gerelativeerd. Er is verlies in de leeftijdsgroep 20-24 jaar, maar dit wordt gecompenseerd door braingain in een latere leeftijdsgroep.⁷

⁶ Provincies in cijfers

⁷ Presentatie 'Vitale Westhoek' (Streekwerking Westhoek, 3 juli 2018)

Op vlak van sociale cohesie scoort de Zuidelijke Westhoek algemeen goed. Cijfers van 2017 geven aan dat het merendeel van de inwoners veel contact heeft met andere buurtbewoners (64%), dat men het aangenaam vindt om met buurtbewoners te praten (87%) en dat er zorg wordt gedragen voor elkaar (75%). Een sterk sociaal weefsel stimuleren, doen gemeenten onder meer door het ondersteunen van burgerinitiatieven (speelstraat, wijkfeest ...). Algemeen is er een hoge tevredenheid over het wonen en leven in de regio. De regio scoort boven het Vlaamse gemiddelde op vlak van tevredenheid over de buurt (82% t.o.v. 79% Vlaamse gemiddelde – 2017) en fierheid over de regio (77% t.o.v. 69%).⁸

Armoede in een plattelandsregio is vaak minder zichtbaar omdat problemen vaak verborgen gehouden worden voor de buitenwereld. Het gemiddelde inkomen per inwoner in de regio is beduidend lager (17.075 euro) dan in Vlaanderen (19.636 euro) (2017).⁹ Factoren als vervoersarmoede, wegvallende dienstverlening, beperkte bestuurskracht van de gemeenten en specifieke woonnoden op het platteland werken uitsluiting in de hand.¹⁰ Deze elementen worden onderzocht in leefbaarheidsonderzoeken die dienen als basis voor het toekomstige dorpenbeleid in de Westhoek. In het kader van het Interregproject PARTONS 2.0 wordt zo onder meer nagedacht met inwoners over hun dorp en het dienstenaanbod. In Krombeke (Poperinge) onderzoekt men de mogelijkheden van een dorpsclub: een ontmoetingsplek waar vraag en aanbod gecentraliseerd worden, afhankelijk van de behoeften van het dorp. Via oproepen worden bewonersplatformen, dorpsraden, buurtwerkingen actief bevestigd naar ideeën om van de Westhoek een betere plek te maken om te wonen, te leven en te werken.¹¹

2. Wonen

Het werkingsgebied van CO₇ heeft een totale oppervlakte van 50.601 ha. De bebouwde oppervlakte in de CO₇-gemeenten bedraagt 6.055 ha (2017). De regio heeft een eerder oud gebouwenpatrimonium: 45% van het gebouwenbestand dateert van voor 1946 (t.o.v. 27% op Vlaams niveau).¹² Voor de gemeenten Heuvelland, Ieper, Langemark-Poelkapelle, Mesen en Zonnebeke gaat dat over gebouwen die na WO I en tussen 1946 gezet zijn, veelal wederopbouwarchitectuur. Voor Poperinge en Vleteren gaat het ook om 18de- en 19de-eeuws patrimonium.

---

⁸ Lokale ontwikkelingsstrategie 2015-2020 (LEADER Westhoek, 2014)

⁹ Provincies in cijfers

¹⁰ Lokale ontwikkelingsstrategie 2015-2020 (LEADER Westhoek, 2014)

¹¹ Lokale ontwikkelingsstrategie 2015-2020 (LEADER Westhoek, 2014) en Stadskrant Poperinge (juni 2018)

¹² Kadaster - Provincies in cijfers

AANTAL GEBOUWEN OPGERICHT VOOR 1946 T.O.V. TOTAAL AANTAL GEBOUWEN (2019)

	Gebouwen opgericht voor 1946	Gebouwen	%
Heuvelland	2.494	4.543	54%
Ieper	7.218	16.931	43%
Langemark-Poelkapelle	1.554	3.916	40%
Mesen	337	585	58%
Poperinge	4.306	10.549	41%
Vleteren	819	1.962	42%
Zonnebeke	2.460	6.150	40%

Bron: Provincies in cijfers

Er is een toenemende druk op de open ruimte en op het oude gebouwenpatrimonium. Op regioniveau is de oppervlakte aan appartementsgebouwen meer dan verdubbeld in minder dan tien jaar tijd (van 18 ha in 2008 naar 39 ha in 2017), vooral in de stedelijke kernen van Ieper en Poperinge. In dezelfde periode was er een toename van 331 ha aan huizen en hoeses.¹³

3. Mobiliteit

Mobiliteit is een heikel punt in de rurale context van de Westhoek. De ontsluiting van de Zuidelijke Westhoek richting Vlaanderen gebeurt via de A19 Ieper-Kortrijk. De ontsluiting richting Frankrijk gebeurt via de A25 tussen Duinkerke en Rijsel en de verbindingsweg Steenvoorde-Poperinge. Knelpunt is de noord-zuidverbinding binnen de Westhoek, aangezien de A19 bij de aanleg niet is doorgetrokken tot aan de E40 in Veurne. Dit zorgt voor mobiliteitsproblemen langs de N8 tussen Ieper en Veurne, waar verschillende dorpskernen veel en zwaar verkeer moeten ondergaan. De lokale mobiliteit is voorzien door verschillende regionale wegen, waarbij de doorstroom vlot kan gebeuren.

Het openbaar vervoer in de regio heeft verschillende knelpunten. Zo is er enkel een treinverbinding tussen Poperinge en Kortrijk en vertrekt er maar één trein per uur richting de rest van Vlaanderen. Verbinding naar de kust of Frankrijk moet via Kortrijk gebeuren. De verbinding met het noorden van de provincie blijft moeilijk. Ook het busverkeer in de regio is problematisch te noemen. Door het grote buitengebied en de vele kleine kernen in de streek wordt de basisnorm niet gehaald. Het aanbod is in eerste instantie afgestemd op de schoolgaande jeugd. Fietsveiligheid is een aandachtspunt. Ongeveer een derde van de inwoners vindt het onveilig fietsen in zijn of haar gemeente. De voorbije jaren werden verschillende fietspaden (her)aangelegd.

¹³ Provincies in cijfers

Er zijn een beperkt aantal alternatieven op vlak van duurzame mobiliteit in de regio. Het zwak uitgebouwde openbaar vervoer maakt dat de auto domineert: 95% van de inwoners beschikt over minstens één wagen in het gezin (2017). Tussen 2008 en 2017 steeg het aantal ingeschreven personen- en bedrijfswagens met 11%. Het aandeel van inwoners dat zich minstens één keer per week te voet of per fiets verplaatst, is lager dan het Vlaamse gemiddelde. Wie niet over een wagen beschikt, kan zich moeilijk verplaatsen in de Zuidelijke Westhoek.

In 2016 selecteerde de Vlaamse Regering de Westhoek als pilootregio voor de invoering van 'basisbereikbaarheid' en het opmaken van een vervoerplan waardoor het openbaar vervoer in de regio meer op basis van de mobiliteitsvraag zou gaan rijden.¹⁴ Ook vanuit de ondernemerswereld wordt de nood aan degelijke, interne en externe ontsluiting van de Westhoek gesignaleerd.¹⁵

Verscheidene gemeenten (Heuvelland, Langemark-Poelkapelle, Poperinge en Vleteren) hebben het tragewegenbeleid opgenomen in hun meerjarenplanning voor 2020-2025.

4. Ondernemen

In het Streekpact 2013-2019 lezen we dat de Westhoek goed 'boert'.¹⁶ Cijfers van 2018 voor arrondissement Ieper bevestigen dat deze tendens zich verderzet.¹⁷ De ondernemingsgraad is hoog (18% t.o.v. 12% in West-Vlaanderen en 10,8% in het Vlaamse Gewest) en blijft stabiel. Er zijn net geen 9.000 actieve ondernemers in de CO₇-regio. Het ondernemerschap is gedurfd en innovatief, met industriële marktleiders en sterk groeiende KMO's.¹⁸ De specialisatie in de economische activiteit ligt in de landbouw (cleantech), de bouwsector en het toerisme. De Zuidelijke Westhoek kent verschillende grote industrieterreinen en kleinere KMO-zones. De voorbije jaren werden verschillende inspanningen voor een verdere uitbreiding geleverd, onder meer in de gemeenten Ieper, Poperinge, Vleteren en Zonnebeke.

Het aantal jobs zit in stijgende lijn en de werkloosheidsgraad is laag (4,4% t.o.v. 5% in West-Vlaanderen en 6,4% in het Vlaamse Gewest). Toch zijn er ook uitdagingen op de arbeidsmarkt. Binnen de groep van werklozen zijn het vooral laaggeschoolden die moeilijk een plaats op de arbeidsmarkt vinden. Ruim de helft van de werkzoekenden is laaggeschoold en langdurig werkloos.¹⁹ In de periode 2013-2017 verdubbelde het aantal vacatures in de Westhoek voor hooggeschoolden van 770 naar 1.500. Toch geraken verscheidene functies niet ingevuld.²⁰

West-Vlaanderen is de landbouwprovincie bij uitstek en de Westhoek neemt daar een belangrijk aandeel in. In de landbouwsector zijn er ruim 1.400 landbouwondernemingen actief.²¹ Het aantal landbouwbedrijven in de regio daalt, maar de grootte van de bedrijven stijgt. Ook de leeftijd van de landbouwers stijgt, wat maakt dat een verdere afname van het aantal ondernemingen te verwachten valt. Landbouwers zoeken actief naar innovatie in teelten en nieuwe afzetmarkten. Specifiek voor de regio is de hopteel (18 hoptelers), waarvoor het vinden van een afzetmarkt blijvende inspanningen vraagt.²²

¹⁴ Thema mobiliteit en de Westhoek (Westhoekoverleg)

¹⁵ Speerpunten Voka voor regio Ieper (Voka, 2019)

¹⁶ Streekpact Westhoek 2013-2019 (RESOC Westhoek, 2014)

¹⁷ Regiorapport arrondissement Ieper (Voka, 2018)

¹⁸ Memorandum Westhoek: slim samenwerken (juni 2019)

¹⁹ Provincies in cijfers

²⁰ De nieuwe wereld (Westhoek. De nieuwe wereld)

²¹ Land- en tuinbouwbedrijven (Statbel, 2017)

²² Analyse Dienst Ondernemen stad Poperinge (juni 2019)

Net als in andere regio's in Vlaanderen valt de schaalvergroting van de landbouwbedrijven op. Dat maakt dat kleine traditionele erven geflankeerd worden door grote loodsen. Door de stopzetting van kleine(re) landbouwbedrijven moeten heel wat hoeves zo een nieuwe invulling krijgen.

5. Toerisme

De Westhoek is een toonaangevende toeristische regio in Vlaanderen en is koploper op het vlak van plattelandstoerisme. Ieper (vooral hotels en gastenkamers) en Heuvelland (vooral campings, vakantiewoningen en jeugdlogies) hebben de grootste logiescapaciteit in de Westhoek.²³ Open ruimte wordt als dé toeristische troef van de Westhoek gezien.

Het erfgoed in de streek is één van de grote aantrekkingspolen voor het toerisme. Ter voorbereiding van de herdenkingsperiode 2014-2018 werd fors geïnvesteerd in de toeristische ontsluiting van het WO I-erfgoed in de regio; bv. de vernieuwing en uitbreiding van het In Flanders Fields Museum in Ieper, het Memorial Museum Passchendaele 1917 in Zonnebeke, de bouw van nieuwe bezoekerscentra zoals bij Lijssenthoek en Tyne Cot Cemetery, de uitbouw van drie onbemande onthaalpunten in de Ieperboog, en de uitwerking van verschillende '14-'18 auto- en fietsroutes. In het topherdenkingsjaar 2014 telde de Westhoek bijna 800.000 WO I-bezoekers. Voor heel 2019 raamt Westtoer het herdenkingstoerisme op 415.000 tot 425.000 bezoekers.²⁴

Na de sterke focus op de herdenkingsperiode van de Eerste Wereldoorlog stelt de toeristische sector het authentieke van de Westhoek meer centraal. Bouwkundig erfgoed, archeologische sites en het landschap worden als betekenisvolle plekken gezien. Ook de couleur locale, volksspelen, tradities, volksmuziek en stoeten krijgen een plek in de actiedomeinen van Westtoer waarin beleving centraal staat. Gidsen worden opgeleid tot animatoren en de streekmusea, die de voorbije jaren hun bezoekersaantal zagen dalen, worden meer en meer 'belevingshuizen'. Duurzame verankering, in de zin van bewaren en ontsluiten van verhalen en erfgoed voor de volgende generaties, is toeristisch waardevol. Erfgoedlogies of logies rond streekpersonages en -thema's worden gestimuleerd. De sector is vragende partij voor samenwerking met organisaties die duurzaam inzetten op landschapsontwikkelingen en erfgoedwaarden.²⁵

Open ruimte en landschappen worden niet enkel toeristisch gevaloriseerd, maar zijn ook bepalend voor de streekidentiteit in West-Vlaanderen. Onderzoek uit 2019 toont aan dat de nabijheid van de kust en de zeelucht, het platteland en de rust, de vriendelijkheid van de mensen, de cultuur en het eten, en hun eigen accent door de West-Vlamingen als de belangrijkste troeven worden gezien.²⁶ Ook op regioniveau wijst onderzoek uit dat de Westhoek een regio is waar men zich mee kan verbinden en identificeren.²⁷ Landschapsbeleving is trouwens een belangrijke vrijetijdsactiviteit. Een derde van de inwoners van de CO7-regio bezoekt meer dan maandelijks een bos, park of groenzone. Meer dan 40% doet dit maandelijks.²⁸

---

²³ Strategisch beleidsplan voor toerisme en recreatie in de Westhoek (2018-2024)(Westtoer, 2017)

²⁴ Cijfers Kenniscentrum Westtoer

²⁵ Strategisch beleidsplan voor toerisme en recreatie in de Westhoek (2018-2024)(Westtoer, 2017)

²⁶ De mening van de West-Vlamingen over hun provincie(bestuur)(Provincie West-Vlaanderen, 2019)

²⁷ Betekenis en mogelijkheden van streekidentiteit als mobiliserende factor in de Westhoek (Messely en Desein, 2010)

²⁸ Gemeentemonitor (2017)

D.   Gemeenschappelijk erfgoedpakket

1.   Overzicht

Zie volgende pagina: tabel overzicht onroerend erfgoed in de Zuidelijke Westhoek.

OVERZICHT ONROEREND ERFGOED IN DE ZUIDELIJKE WESTHOEK

	Vastgesteld bouwkundig erfgoed	Beschermd monument	Beschermd SG/DG	Landschappelijke elementen	Vastgesteld landschapsrelict	Beschermd cultuurhistorisch landschap	Vastgestelde archeologische zone	Beschermd archeologisch erfgoed	Orgel	UNESCO
Heuvelland	261	79	3	214	2	3	0	1	7	0
leper	1.087	157	4	23	5	2	1	1	15	1
Langemark- Poelkapelle	139	24	0	1	1	0	0	0	4	0
Mesen	34	9	0	2	1	0	1	0	1	0
Poperinge	515	95	14	52	1	0	1	0	12	0
Vleteren	91	15	1	11	0	0	0	0	4	0
Zonnebeke	220	26	2	2	3	0	0	0	5	0
TOTAAL	2.347	405	24	305	13	5	3	2	48	1

Bron: Inventaris Onroerend Erfgoed, cijfers 6 mei 2020

2. Archeologisch erfgoed

In de regio werden in 2018 twee archeologische sites beschermd: de hoogtenederzetting uit de IJzertijd op de Kimmelberg en het slagveld van Bellewaarde Ridge uit de Eerste Wereldoorlog in Ieper. Daarnaast zijn de drie historische stadskernen van Ieper, Mesen en Poperinge vastgesteld als archeologische zone. Deze archeologische toplocaties zijn uiteraard slechts het topje van de ijsberg. De CO₇-regio herbergt archeologische sites uit alle historische periodes, zoals opgesomd in 'Historische context'.

3. Landschappelijk erfgoed

De Zuidelijke Westhoek behoort landschappelijk tot de Ieperboog, het Heuvelland, het Hoppeland en de Polders.

Belangrijke (gemeente overschrijdende) landschapsrelicten zijn:

- Ieperse vestingen en omgeving, bossen ten zuiden en heuvelrug Wijtschate-Mesen (Heuvelland, Ieper, Mesen, Zonnebeke);
- de Ieperlee en Kanaal Ieper-IJzer (Ieper en Langemark-Poelkapelle);
- West-Vlaamse Heuvels (Heuvelland, Ieper, Mesen en Poperinge);
- bossen tussen Sint-Jan-ter-Biezen en Sint-Sixtusabdij (Poperinge en Vleteren);
- Vallei Heidebeek met dorpskern Watou (Poperinge);
- Polygoonbos en Reutelbeekvallei (Zonnebeke);
- Slagveld Passendale (Zonnebeke).

Er zijn drie beschermde cultuurhistorische landschappen in Heuvelland (Kimmelberg en tweemaal de Scherpenberg), en twee in Ieper (het Gezelleplein en de molen van Elverdinge).

Enkel de gemeente Heuvelland is gebiedsdekkend geïnventariseerd qua landschappelijk erfgoed (pilotproject Inventarisatie Houtige Beplantingen door Agentschap Onroerend Erfgoed, 2007).

4. Bouwkundig erfgoed

2.347 items zijn vastgesteld als bouwkundig erfgoed. Er zijn 405 beschermde monumenten en 24 beschermde dorpsgezichten.

In de door WO I getroffen gemeenten (Heuvelland, Ieper, Langemark-Poelkapelle en Mesen) is zo'n 65 tot 80% van de beschermde monumenten gerelateerd aan de Eerste Wereldoorlog (bv. bunkers, begraafplaatsen, gedenktekens ...). De grote hoeveelheid WO I beschermde monumenten kan verklaard worden doordat bv. alle militaire begraafplaatsen als monument beschermd zijn. De voor- of naoorlogse beschermingen zijn vaak grote gebouwen zoals kerken, molens ... Het vooroorlogs erfgoed en wederopbouwerfgoed zijn in mindere mate beschermd, en dus onder gerepresenteerd. Tot 2018 liep er een groot thematisch onderzoek naar wederopbouwhoeves in de streek door het Agentschap Onroerend Erfgoed, waarvan er nu een vijftal beschermd zijn. In de gemeenten achter de frontzone is de situatie omgekeerd. In Poperinge is slechts 13% van het beschermd erfgoed WO I gerelateerd. 87% is vooroorlogs erfgoed.

BESCHERMDE MONUMENTEN IN DE ZUIDELIJKE WESTHOEK

	Aantal beschermde monumenten	Waarvan WO I-gerelateerd	Waarvan voor- of naoorlogs
Heuvelland	79	51	28
Ieper	157	108	49
Langemark-Poelkapelle	24	19	5
Mesen	9	7	2
Vleteren	15	7	8
Poperinge	95	12	83
Zonnebeke	26	18	8
TOTAAL	405	222	183

Bron: Inventaris Onroerend Erfgoed, cijfers 6 mei 2020

Poperinge heeft de grootste concentratie beschermde dorpsgezichten (14), waaronder de dorpskernen van Haringe, Reningelst en Watou. Acht daarvan zijn vooroorlogse hoevesites, die zeer zeldzaam zijn in de streek. Het Kasteeldomein De Lovie en de Kapel Onzen-Lieven-Heertje zijn ook beschermd als dorpsgezicht.

Parochiekerken

Er zijn 46 parochiekerken in de CO₇-regio, 22 daarvan zijn beschermd. De kerken zijn beeldbepalend en vormen vaak de kern van de kleine plattelandsgemeenten. De WVI (West-Vlaamse Intercommunale) begeleidt gemeenten bij de opmaak van een parochiekerkenplan voor het kerkelijk patrimonium van de gemeenten (pilotproject platteland Westhoek 2012, momenteel actualisatie). Er zijn de voorbije jaren diverse (onderzoeks- of participatieve-) trajecten gestart in het kader van herbestemming: Sint-Laurentiuskerk Kemmel (Heuvelland), Onze-Lieve-Vrouwekerk Poperinge, kapel Sint-Jan-ter-Biezen en kapel 't Vogeltje (Poperinge), Sint-Pieterskerk Ieper en Onze-Lieve-Vrouw Geboortekerk Hollebeke (Ieper), Sint-Andreaskerk Bikschote en Onze-Lieve-Vrouwkerk Poelkapelle (Langemark-Poelkapelle). Nieuwe functies als kinderopvang, expositieruimte, culturele infrastructuur worden onderzocht. Enkel in Ieper kreeg een kerk al een nieuwe bestemming: de Paterskerk werd een expositieruimte (2011) en later een fitnessruimte (2015). De beperkte financiële draagkracht van de plattelandsgemeenten en gevoeligheden binnen de dorpsgemeenschap maken het niet evident om gemeenschapsfuncties te integreren.

PAROCHIEKERKEN IN DE ZUIDELIJKE WESTHOEK

	Aantal parochiekerken	Aantal beschermde parochiekerken
Heuvelland	8	2
Ieper	15	7
Langemark-Poelkapelle	5	0
Mesen	1	1
Poperinge	9	8
Vleteren	3	3
Zonnebeke	5	1
TOTAAL	46	22

Streek eigen erfgoed: vakwerk

Typisch voor het vooroorlogs erfgoed in de streek is vakwerk, vooral rond Poperinge en Vleteren bleven er een aantal voorbeelden van deze traditionele bouwwijze met hout en leem bewaard.²⁹ De inventarissen voor de Zuidelijke Westhoek werden eind de jaren tachtig, begin de jaren negentig opgesteld. De grote aantallen niet bewaarde items met vakwerkbouw tonen dat er bv. in Poperinge op 30 jaar meer dan 1/3de vakwerk verdwenen is. We kunnen aannemen dat er veel meer gebouwen in de kern vakwerk hebben, maar deze zijn niet altijd gekend of geïnventariseerd. Vaak wordt dat maar duidelijk bij verbouwingen of sloop. Vakwerk is vaak bedreigd bouwkundig erfgoed.

VAKWERK IN DE ZUIDELIJKE WESTHOEK (VASTGESTELD ALS BOUWKUNDIG ERFGOED)

	Niet bewaard	Vastgesteld	Beschermd
Heuvelland	4	4	0
leper	2	7	1
Langemark-Poelkapelle	0	0	0
Mesen	0	0	0
Poperinge	43	88	17
Vleteren	12	17	4
Zonnebeke	0	1	0

Bron: Inventaris Onroerend Erfgoed, cijfers 6 mei 2020

²⁹ Johan Vansteenkiste (i.o.v. Provincie West-Vlaanderen), 2005, Vakwerkbouw in West-Vlaanderen

Streek eigen erfgoed: klein industrieel erfgoed

De CO₇-gemeenten hebben een uitgesproken landelijk karakter. Groot industrieel erfgoed is daardoor afwezig, maar er is wel historische nijverheid gerelateerd aan de agrarische sector. De meest gekende is de hopnijverheid in de regio rond Poperinge en het kaasmaken in Passendale. In de hele Zuidelijke Westhoek waren/zijn tal van brouwerijen, maalderijen, hopasten, molens, maar ook steenbakkerijen ... Het zijn vaak geen op zichzelf staande complexen, maar verbonden aan een hoeve etc. Veel van deze zaken zijn niet opgenomen op de Inventaris Onroerend Erfgoed. Hierdoor blijft dit soort erfgoed onder de radar en is het ook kwetsbaar.

Grotere historische industriële sites zijn:

- Vlasfabriek Veracx, Poelkapelle
- Spinnerij Filature de l'Arsenal, Ieper
- Buizenbakkerij Dumoulin, Wijtschate
- Steenbakkerij Dumoulin, Langemark
- Kaasmakerij Donck, Passendale
- Hopmagazijn, Poperinge
- Brouwerij Zwijnland, Poperinge
- Olieslagerij Dumoulin, Langemark
- Brouwerij Sint-Sixtus, Westvleteren
- Brouwerij Decaestecker, Woesten
- Steenbakkerij Zonnebeke

INDUSTRIEEL ERFGOED IN DE ZUIDELIJKE WESTHOEK (VASTGESTELD ALS BOUWKUNDIG ERFGOED)

	Asten	Bakovens	Melkhuizen	Brouwerijen	Maalderijen	Schoorstenen	Molens
Heuveland	4	11	5	3	1	1	1
Ieper	41	49	17	5	5	1	1
Langemark-Poelkapelle	7	10	12	1	1	1	2
Mesen	0	0	0	1	0	0	0
Poperinge	91	53	10	12	1	3	0
Vleteren	6	10	0	6	2	1	1
Zonnebeke	16	11	7	5	1	1	1
TOTAAL	165	144	51	33	11	8	6

Bron: Inventaris Onroerend Erfgoed, cijfers 18 mei 2020

Het netwerk van IOED CO₇

CO₇

A. Samenwerking

De Westhoek heeft een sterke traditie van samenwerken op zowel bestuurlijk als projectmatig vlak. Nu de provincies niet langer persoonsgebonden bevoegdheden zoals sport, jeugd, welzijn of cultuur uitoefenen worden de intergemeentelijke samenwerkingsverbanden des te meer bevroegd.

De lokale besturen vinden elkaar in het Westhoekoverleg, een samenwerkingsverband tussen de achttien steden en gemeenten in de Westhoek (sinds 1994). Samen met de Streekhuizen van de provincie West-Vlaanderen bouwen ze de streekwerking uit. Vanuit het Streekhuis Westhoek werken ze aan de ontwikkeling van de Westhoek. Partners zijn: Westtoer, Westhoekoverleg en de West-Vlaamse Intercommunale (WVI). Er worden intersectorale projecten en initiatieven opgezet rond allerlei thema's: mobiliteit, water en landbouw, leefbaarheid van dorpen, de specifieke rol van steden, de herdenking van WO I, energie en wonen, biodiversiteit, ontspanning, recreatie, tewerkstelling, landschap ... Vaak wordt er ook samengewerkt over de grens met partners in Noord-Frankrijk.

OVERZICHT VAN LOKALE, REGIONALE, PROVINCIALE EN SUPRA-REGIONALE ACTOREN
DIE BEHOREN TOT HET NETWERK VAN IOED CO₇

Internationaal	Supra-regionaal	Provinciaal	Regionaal	Lokaal
Commonwealth War Graves Commission (CWGC) Netwerk met grensregio Saint-Omer (FR), Kortrijk, Ieper en Doornik (WA) Médiathèque de Wormhout (FR) Communauté des Communes des hauts de Flandre (FR) Conseil d'Architecture d'Urbanisme et de l'Environnement (FR)	Agentschap Onroerend Erfgoed	Kennisplatform Toekomst Parochiekerken	Regionaal Landschap Westhoek	7 gemeenten
	Agentschap Natuur en Bos	Westtoer	Streekhuis Westhoek	Cultuurraden
	Vlaamse Milieumaatschappij	Dienst Erfgoed Provincie West-Vlaanderen	Projectvereniging Viertoren	GECORO's
	Vlaamse Landsmaatschappij	Monumentenwacht West-Vlaanderen	Projectvereniging IJzervallei	Onroerenderfgoed-gemeente Zonnebeke
	Forum Vlaamse Archeologie	Netwerk Oorlog & Vrede	Vzw Natuurpunt	Bovenlokale Cultuurwerking en Erfgoedcel CO ₇
	PARCUM	West-Vlaamse Intercommunale (WVI)		Erfgoeddepot DEPOTYZE
	Herita	West-Vlaams overleg IOED's en Regionale Landschappen		Vrijwilligers 'Westhoek verbeeldt'
	ETWIE			Gidsenkringen
	Centrum Agrarische Geschiedenis (CAG)			Heemkringen
	Vlaams Architectuur-instituut (VAi)			Kerf fabrieken
Vlaamse archiefinstellingen Bv. Liberaal Archief			Musea	
Vlaamse onderwijsinstellingen Bv. UGent, RLICC, HOWEST			Bezoekerscentra	
Netwerk Onroerend Erfgoed			Erfgoedverenigingen	
			Archieven	
			Vrijwilligers	
			Bouwheren	
			Ontwikkelaars	
			Architecten	
			Metaaldetectoristen	
			Archeologische bedrijven	
			Eigenaars en beheerders	
			Welzijnsactoren	

B. Internationale erfgoedactoren

Er is een **kennisuitwisseling** tussen de steden Ieper, Kortrijk, Doornik en Saint-Omer (FR) en hun bredere regio's. Deze zijn historisch met elkaar verbonden, en hebben gedeelde grensoverschrijdende thematieken. Eenmaal per jaar komen vertegenwoordigers van de betrokken steden en diensten, intercommunales, IOED's en Regionale Landschappen samen. Expertise rond lokaal en regionaal beleid wordt uitgewisseld.

Het **Landschapsobservatorium** wordt ontwikkeld in samenwerking met Erfgoedcel en IOED CO₇, het Regionaal Landschap Westhoek en de Franse partners Médiathèque de Wormhout, Communauté des Communes des Hauts de Flandre en Conseil d'Architecture d'Urbanisme et de l'Environnement.

In het oorlogslandschap van de Westhoek is de **Commonwealth War Graves Commission** een unieke speler. Zij staan in voor het behoud en beheer van een groot aantal oorlogsbegraafplaatsen van de Commonwealth in de regio.

C. Provinciale erfgoedactoren

De **Dienst Erfgoed van de Provincie West-Vlaanderen** overkoepelt de West-Vlaamse Monumentenwacht, heeft een werking rond onroerend erfgoed, en focust op erfgoededucatie en vredeswerking (bv. Netwerk Oorlog & Vrede).

Het provinciaal **Kennisplatform Toekomst Parochiekerken** brengt vier keer per jaar heel wat partners samen om informatie uit te wisselen over de visie, het traject en de concrete plannen rond de toekomst van de parochiekerken in West-Vlaanderen. Naast de gemeenten en de intercommunales Leiedal en WVI, participeren ook andere actoren zoals PARCUM, het Agentschap Onroerend Erfgoed en het bisdom Brugge.

Westtoer, de provinciale toeristische werking, brengt actoren rond verschillende thema's samen. Zo focust de tijdelijke werkgroep FENIKS 2020, op de wederopbouw na de Eerste Wereldoorlog. De grote en kleine verhalen worden weer tot leven gebracht.

De **West-Vlaamse Intercommunale (WVI)** heeft in het kader van de opmaak van ruimtelijke plannen en ruimtelijke uitvoeringsplannen veel expertise opgebouwd over onroerend erfgoed. In 2012 startte de WVI een pilootproject voor parochiekerken in de Westhoek, er werden parochiekerkenplannen gemaakt. Deze plannen dienen als basis voor de gemeentelijke kerkenbeleidsplannen. De WVI brengt ook twee keer per jaar de West-Vlaamse IOED's en Regionale Landschappen samen.

D. Regionale erfgoedactoren

Het **Streekhuis Westhoek** van de provincie West-Vlaanderen was tot 2012 een katalysator in verschillende studies over de Westhoek en het onroerend erfgoed in het bijzonder. Zo ontwikkelde de streekwerking een interne expertise over dit thema. Volgende studies werden in opdracht van de provincie gemaakt:

- Streekeigen Hoppeland (2005)
- Omgaan met wederopbouwarchitectuur – Ieper en Heuvelland (2008), met o.a. de ontwikkeling van een afwegingskader
- Landschap in verandering: atlas Ieper-Bailleul (2010)
- Cultuurhistorische atlas van de Westhoekdorpen (2011)
- De Grens in de Westhoek (2012)
- Kasteeldomeinen Zuidelijke Westhoek (2012)
- Grensoverschrijdende landschapseenheden Westhoek (2016)

Het **Regionaal Landschap Westhoek** engageert zich om de belangrijke natuur- en landschapstroeven van onze streek te behouden voor de toekomst. Dit vertaalt zich in de volgende projecten: een duurzame zorg voor- en het onderhoud van landschapselementen, educatie over alles wat met het landschap te maken heeft ... Er wordt ook geëxperimenteerd met alternatieve financiering (crowdfunding, crowdsourcing, sponsoring in natura).

De **vzw Natuurpunt** is een vereniging voor natuur en landschap in Vlaanderen. In de Zuidelijke Westhoek zijn er twee afdelingen werkzaam: Natuurpunt Poperinge – Vleteren en Natuurpunt Westland. Zij werken binnen de bredere koepel van Natuurpunt De Bron die werkzaam is in de volledige Westhoek.

CO₇ bouwde de voorbije jaren een sterke projectmatige samenwerking op met de culturele projectvereniging Achthoek, actief in de Noordelijke Westhoek. Vanaf 2020 gaan de acht gemeenten in het Noorden verder onder de vlag van twee nieuwe organisaties: **'Viertoren'** (Koksijde, Veurne, De Panne, Nieuwpoort) en **'Ijzervallei'** (Diksmuide, Houthulst, Loperinge, Alveringem).

E. Lokale erfgoedactoren

Het lokale netwerk van IOED CO₇ bestaat vanzelfsprekend uit de zeven gemeentebesturen en hun diensten omgeving, archieven, cultuur, toerisme, burgerzaken en patrimonium. Veel erfgoed bevindt zich bij de archiefinstellingen, musea en bezoekerscentra, maar ook bij verenigingen en individuen. Erfgoedbeheerders zoals particulieren, kerkfabrieken, maar ook professionals zoals architecten, ontwikkelaars, metaaldetectoren, archeologische bedrijven maken ook deel uit van het netwerk.

1. Archieven en musea

In de CO₇-regio bevinden zich zeven collectie-beherende instellingen met een kwaliteitslabel, erkend als museum of als culturele archiefinstelling door de Vlaamse overheid. Deze instellingen zijn Vlaams ingedeeld (In Flanders Fields

Museum), regionaal ingedeeld (Stadsarchief Ieper, Yper Museum³⁰ en Memorial Museum Passchendaele 1917) of lokaal ingedeeld (Talbot House, Hopmuseum Poperinge en Intergemeentelijk Archief Poperinge-Vleteren).

Er is in de regio een aantoonbaar verschil tussen de drie grotere musea rond de Eerste Wereldoorlog (IFFM, MMP 1917 en Talbot House), die meer mikken op een internationaal publiek en dat ook aantrekken, en de andere.

Binnen het Netwerk Oorlog & Vrede is er een samenwerking met deze thematische musea. De 100-jarige herdenking van de Eerste Wereldoorlog zorgde voor een inhaalbeweging op het vlak van infrastructuur, tentoonstellingen, de educatieve werking, onderzoeken, de uitbouw van de kennis- en informatiecentra ... Ook de archiefinstellingen werken samen rond gemeenschappelijke thema's.

Alle erkende instellingen hebben vriendenverenigingen en/of vrijwilligersgroepen die de voorbije jaren verder ontwikkeld werden, bv. de Vrienden van het Poperings Archief. In Heuvelland, Langemark-Poelkapelle en Zonnebeke werd een minimale archiefwerking uitgebouwd, in samenwerking met bv. een erfgoedvereniging en de lokale 'Westhoek verbeeldt-kern', overal in de nabijheid van de openbare bibliotheek.

2. Bezoekerscentra

De Zuidelijke Westhoek telt opvallend veel bezoekerscentra die verschillende thema's behandelen: het bezoekerscentrum voor Ieper en de Westhoek in de Lakenhallen, bezoekerscentrum Het Heuvelland, Commandobunker 1953, Bayernwald, onthaalcentrum De Kazematten in Ieper, bezoekerscentrum De Palingbeek, onbemande onthaalpunten voor de oorlogslandschappen in Ieper, bezoekerscentrum Lijssenthoek Military Cemetery, dodencellen en executiepaal in Poperinge, bezoekerscentrum Tyne Cot Cemetery, bezoekerscentrum Mesen, bezoekerscentrum CWGC in Ieper bij de Menenpoort.

Een groot aantal bezoekerscentra werd voor of tijdens de herdenkingsperiode geopend. In de bezoekerscentra kan je je bezoek aan de streek starten, ze behandelen verschillende thema's waaronder onroerend erfgoed. Zo is er de reizende tentoonstelling 'Landschap in versnelling' ontwikkeld, die van start ging in het bezoekerscentrum Het Heuvelland en in 2020 doorreist naar Ieper en haar deelgemeenten.

Naast de bezoekerscentra zijn er ook privépresentaties zoals Hooge Crater Museum, Pondfarm, 't Neerhof, Kinderbrouwerij Reningelst, De Oude Kaasmakerij Passendale ...

3. Erfgoeddepot DEPOTYZE

Eind 2017 opende het Erfgoeddepot DEPOTYZE. DEPOTYZE is een gezamenlijk depot voor erfgoedcollecties van verscheidene erfgoedbeheerders (professionele musea, gemeenten, kerkfabrieken tot vrijwillige erfgoedverenigingen en privé eigenaars) uit de regio. Het depot wordt voor de helft gebruikt voor de collecties van stad Ieper en de andere helft is bestemd voor collecties uit de regio.

DEPOTYZE is eveneens een erkend onroerend erfgoeddepot voor de opslag van archeologische opgravingsarchieven en architectonische restanten.

---

³⁰ Het Stedelijk Onderwijsmuseum, het Museum Godshuis Belle en het Stedelijk Museum Ieper sloten de voorbije beleidsperiode de deuren en hun werking integreerde in het nieuwe Yper Museum. Daarnaast wordt de werking van het Hotel-Museum Arthur Merghelynck in Ieper verder uitgebouwd.

Daarnaast is het een nood- en transitdepot voor tijdelijke bewaring (ramp, dringende restauratie, overlijden eigenaar of stopzetting van erfgoedvereniging enz.). Er worden geen documentaire collecties opgenomen gezien de functie die het Stadsarchief Ieper vervult.

4. Heemkundige- en gidsenkringen

Er zijn vijf heemkundige kringen:

- Ieper heeft drie heemkringen:
  - Iepers Kwartier (Ieper centrum),
  - Heemkundige Kring Selebeke (Zillebeke, Hollebeke en Elverdinge)
  - Heemkring Flambertus (Vlamertinge);
- De Zonnebeekse Heemvrienden is een heel actieve vereniging die nauw samenwerkt met het Memorial Museum Passchendaele 1917;
- De Heemkring Aan de Schreve uit Poperinge.

Deze vijf heemkringen publiceren elk een eigen tijdschrift. Met uitzondering van Iepers Kwartier beschikken alle heemkringen over eigen erfgoedcollecties, die voornamelijk bestaan uit beeldmateriaal, documentatie, boeken en archieven. Zo is het archief van de Zonnebeekse Heemvrienden en het documentatiecentrum met meer dan 2.500 boeken over de regio samengebracht met het gemeentelijk archief in de voormalige pastorie (ontworpen door architect Huib Hoste).

In de gemeenten die geen heemkring hebben, valt op dat de lokale verbeeldt-kern van 'Westhoek verbeeldt' een deel van de functies van een heemkring invult. Bij de vrijwilligers van 'Westhoek verbeeldt' zijn heel wat 'erfgoed-nieuwelingen', mensen die voorheen niet tot een erfgoedvereniging behoorden. In de gemeenten mét een heemkring wordt er zoveel mogelijk samenwerking gezocht tussen de lokale verbeeldt-kern en de heemkring.

Daarnaast leveren er ook heel wat vrijwilligers-onderzoekers op individuele basis een bijdrage aan het toegankelijk maken van de geschiedenis van de streek, zoals Doos Gazette. De West-Vlaamse Gidsenkring Ieper – Poperinge – Westland heeft een vijftigtal opgeleide gidsen die allerlei thematische rondleidingen verzorgen in de streek.

5. Verenigingen en individuen

Er zijn de laatste jaren verschillende bottom-up initiatieven genomen, door de erfgoedgemeenschap zelf. De mate van organisatie verschilt van case tot case.

De Dienst der Gedroomde Gewesten is een sociaal-artistiek collectief van jonge mensen uit de streek, die 100 jaar na de oorlog en de wederopbouw het moment aangrijpt om over een 'gedroomd gewest' te denken. Ieper is hun uitvalsbasis. Om hun activiteiten en workshops te sponsoren, hebben ze in 2019 een aantal monumenten symbolisch verkocht.³¹

---

³¹ Deze ludieke crowdfundingactie werd in de inspiratiebrochure van Herita "Hoe kan ik mijn erfgoedevenement impactvoller maken?" opgenomen.

In de Facebook-groepen “Wonderlijkheden van de Wederopbouw in de Westhoek”, “History lovers Heuvelland” en “Beelden uit Frans-Vlaanderen” worden tal van weetjes en foto’s over onroerend erfgoed gedeeld. Ze bereiken elk een publiek van 500 tot 1.000 leden.

In de toeristische sector wordt er volop aan storytelling gedaan. Ook lokale handelaars en ondernemingen nemen zelf het initiatief om het verhaal van hun historisch pand in de kijker te zetten, bv. een oude foto uithangen, of restaureren hun pand met respect voor de erfgoedwaarde. Bv. Erard Verzekeringen in Langemark (voormalige olieslagerij), Made in Inox Watou (oude smidse) ...

6. Welzijnsactoren

In de beleidsperiode 2020-2025 wil de Bovenlokale Cultuurwerking CO₇ zowel de onderwijssector (focus 2020-2022) als de welzijnssector (focus 2023-2025) dichterbij het cultuur-en erfgoedveld brengen.

Een groot aantal actoren uit de welzijnssector hebben hun werking in een historische site of werken rond het beheer van historische sites, zoals:

- De Lovie, Poperinge: de hoofdzetel in het beschermd kasteeldomein waar zo’n 700 mensen verblijven, met o.a. een gerestaureerde hospitaalbarak uit de Eerste Wereldoorlog, onderafdelingen zijn ook De Poorterie in Ieper en het Begijnhof in Diksmuide;
- Stek, Poperinge: een vzw met een beschermd hoevesite als uitvalsbasis, met landbouw als middel om sociale contacten te ondersteunen, isolement te doorbreken en buurtcohesie te stimuleren;
- De Walhoeve, Vleteren: biedt in een historische hoevesite begeleiding aan jongeren en hun gezin in een problematische leefsituatie of jongeren die een als misdaad omschreven feit hebben gepleegd;
- Fedasil, Langemark-Poelkapelle: het opvangcentrum in Poelkapelle voor asielzoekers, gehuisvest in een kazerne uit de wederopbouwperiode;
- De Loods, Heuvelland: een organisatie binnen de bijzondere jeugdzorg, momenteel gehuisvest in Huize Godtschalck in Loker;
- De Pelgrim, Heuvelland: een dagcentrum voor volwassenen met een mentale beperking, in de voormalige pastorie van Wulvergem;
- Psychiatrisch Ziekenhuis H. Hart, Ieper: een historisch zorgcomplex uit de wederopbouwperiode, ontworpen door wederopbouwarchitect Jules Cooman;
- Argos vzw, Ieper: deze vzw begeleidt o.a. kansengroepen met als doelstelling hun kansen op de arbeidsmarkt en/of in de maatschappij te verhogen, bv. het onderhouden van parochiekerken in de streek;
- Westlandia, Ieper: een maatwerkbedrijf voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, bv. onderhoud en beheer van de Verdronken Weide in Ieper (archeologisch en landschappelijk erfgoed).

Doel- stellingen en acties 2021-2026

CO₂

A. Missie en visie

CO₇ is diepgeworteld in de Zuidelijke Westhoek. Als samenwerkingsverband van zeven gemeenten willen we zuurstof geven aan cultuur en erfgoed en een duurzaam netwerk uitbouwen. We willen gemeenschappen verbinden om te komen tot kruisbestuivingen en innoverende praktijken. CO₇ zet eigen projecten op, adviseert en ondersteunt. Overleg en samenwerking staan centraal.

- CO₇ bouwt bruggen: We netwerken en willen actief betrekken. Samenwerken tot de zevende macht.
- CO₇ deelt kennis: We bouwen expertise op en delen ze.
- CO₇ is geëngageerd: We zijn dynamisch en gedreven. We willen goesting geven.
- CO₇ is open: We zijn dichtbij. We zorgen voor ontmoeting.
- CO₇ is duurzaam: We dragen bij aan een duurzame samenleving.

B. Strategische en operationele doelstellingen

CO₇ streeft naar een integraal en geïntegreerd beleid voor cultuur en erfgoed. Vijf strategische organisatiebrede doelstellingen vormen de basis voor de volgende beleidsperiode. In dit document zijn enkel de operationele doelstellingen en acties geformuleerd die gerealiseerd worden binnen het kader van de onroerenderfgoedwerking. Uiteraard interageren verschillende doelstellingen met elkaar. We kiezen ervoor om een actie slechts één keer te vermelden, zodat dit document vlot leesbaar blijft.

De 17 duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (Sustainable Development Goals of SDG's) van de Verenigde Naties zijn opgebouwd rond vijf pijlers: people, prosperity, peace, partnership, planet. Lokale overheden hebben een belangrijke verantwoordelijkheid in het behalen van deze doelstellingen. CO₇ ondersteunt deze doelstellingen en wil ze actief promoten. Er zijn wezenlijke verbanden tussen wat we als cultuur- en erfgoedsector willen realiseren en de SDG's. Zo draagt participatie en erfgoedzorg direct bij tot een duurzame samenleving, maar ook organisatorisch willen we onze schouders mee zetten onder de duurzame ontwikkeling. De kernboodschappen van de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen zijn: transversaliteit (integrale aanpak), transformatie (systematische verandering) en inclusie (iedereen mee). Boodschappen waarvoor we ons vanuit CO₇ willen engageren. Per strategische doelstelling geven we aan op welke manier we kunnen bijdragen aan de realisatie van de SDG's.

STRATEGISCHE EN OPERATIONELE DOELSTELLINGEN IOED CO₇

DOEL- STELLING	OMSCHRIJVING	SDG / Verwijzing naar Vlaamse beleidsprioriteiten onroerend erfgoed (OEVBP)
SD1	CO₇ draagt zorg voor cultuur en erfgoed.	
OD1.1	CO ₇ actualiseert de inventarissen onroerend erfgoed.	OEVBP 01
OD1.2	CO ₇ waardeert de inventaris bouwkundig erfgoed.	OEVBP 01
OD1.3	CO ₇ ondersteunt de integratie van onroerend erfgoed in het gemeentelijk omgevingsbeleid.	OEVBP 01 en 03
OD1.4	CO ₇ stimuleert het behoud en beheer van onroerend erfgoed.	OEVBP 01 en 03
SD2	CO₇ is een open organisatie met een professionele en kwalitatieve dienstverlening	
OD2.1	CO ₇ adviseert en ondersteunt gemeenten en onroerenderfgoedactoren.	OEVBP 03 en 05
OD2.2	CO ₇ beschouwt doelgerichte communicatie (online/offline) als een kerntaak.	OEVBP 02 en 04
OD2.3	CO ₇ optimaliseert de processen in de (interne) organisatie en (externe) dienstverlening.	OEVBP 03
SD3	Cultuur en erfgoed worden als verbindende kracht in de gemeenschap ingezet	
OD3.1	CO ₇ ondersteunt acties die het bewustzijn in en over de streek versterken	OEVBP 02
SD5	CO₇ geeft ruimte aan innovatie en creativiteit voor cultuur en erfgoed.	OEVBP 02
OD4.1	CO ₇ stimuleert ontwikkeling en verduurzaming van goede praktijken.	OEVBP 03
OD4.2	CO ₇ geeft leerkansen en biedt ruimte tot zelfontplooiing.	OEVBP 02
SD4	Het netwerk voor cultuur en erfgoed in de Zuidelijke Westhoek is verbreed en verdiept.	
OD5.1	CO ₇ faciliteert overleg en samenwerking in en vanuit de regio om zo culturele meerwaarde te creëren.	OEVBP 04
OD5.2	CO ₇ spoort vanuit een helicoptervisie actief opportuniteiten en samenwerkingsmogelijkheden op.	OEVBP 04

C. Uitwerking per doelstelling

Per strategische en operationele doelstelling formuleren we de acties die we voor ogen hebben. Bij de opmaak van het budget bepalen we jaarlijks de prioriteiten en concretiseren we verder elke actie.

We geven per operationele doelstelling aan met welke partners we samenwerken en sommen de indicatoren op.

Voor diverse acties is er ondersteuning en samenwerking binnen het CO₇-team. Zowel op vlak van interne werking als op projectniveau is er nauwe afstemming: we zetten expertise optimaal in, we wisselen informatie uit en leggen verbanden.

1. SD1. CO₇ draagt zorg voor cultuur en erfgoed.

OD1.1 CO₇ actualiseert de inventarissen onroerend erfgoed.

Wat we willen doen:

- We voeren desktop- en terreincontrole uit.
- We communiceren over de opstart en resultaten van de actualisatiecampagnes naar het grote publiek.
- We maken lijsten op met nieuw te inventariseren of te beschermen onroerend erfgoed en leggen deze lijsten voor aan de besturen.
- We werken samen met het Agentschap Onroerend Erfgoed voor het digitaliseren van de actualisering.
- We werken samen met het Agentschap Onroerend Erfgoed voor de opmaak van archeologische zones en zones waar geen archeologie te verwachten valt.
- We werken samen met het Agentschap Onroerend Erfgoed en Regionaal Landschap Westhoek voor de inventarisatie van houtige beplantingen met erfgoedwaarde.
- We werken samen met verschillende partners aan het in kaart brengen van het onroerend erfgoed van de Tweede Wereldoorlog.

Partners:

Gemeentelijke omgevingsdiensten, Regionaal Landschap Westhoek, vrijwilligers, Agentschap Onroerend Erfgoed, erfgoedbeheerders, Netwerk Onroerend Erfgoed, 'Westhoek verbeeldt'-kernen, erfgoed- en natuurverenigingen, erfgoedliefhebbers ...

Indicatoren:

- De resultaten van de actualisatie zijn raadpleegbaar op de inventariswebsite van het Agentschap Onroerend Erfgoed.
- Per gemeente is er minstens 1 infomoment over de actualisering van de inventarissen onroerend erfgoed.
- Voor Ieper, Mesen, Poperinge, Langemark-Poelkapelle en Heuvelland is er een lijst met potentieel te inventariseren en te beschermen bouwkundig erfgoed. De lijsten van Vleteren en Zonnebeke werden reeds opgemaakt.
- Er is een lijst met potentiële archeologische zones.
- Er is een lijst met potentieel te beschermen archeologische sites.
- Voor de vastgestelde archeologische zones van Ieper, Poperinge en Mesen is er een lijst van zones waar geen archeologie te verwachten valt.
- Er is in min. 1 bijkomende gemeente een gebiedsdekkende inventaris van houtige beplantingen met erfgoedwaarde.

- Er is een lijst van onroerend erfgoed van de Tweede Wereldoorlog.
- We voeren om de 8 jaar een grootschalige actualiseringscampagne van de inventaris bouwkundig erfgoed uit door vrijwilligers.
- De erfgoedbeheerders zijn op de hoogte van de actualisatiecampagnes.

OD1.2 CO₇ waardeert de inventaris bouwkundig erfgoed.

Wat we willen doen:

- We waarderen de inventaris bouwkundig erfgoed in Ieper, Mesen, Poperinge, Langemark-Poelkapelle en Heuvelland aan de hand van de regionale waarderingsmethodologie gebaseerd op de erfgoed- en locuswaarde van een item. Voor Ieper en Heuvelland stemmen we de waardering af met de bestaande atlanten over wederopbouw (Labo S) en de studie van het Sint-Lukasarchief in Heuvelland.
- We toetsen de waardering af met de gemeentelijke omgevingsdiensten en de Colleges van Burgemeester en Schepenen.
- We communiceren samen met de gemeentelijke omgevingsdiensten naar de betrokken eigenaars en bewoners over de waardering, leggen de waardering ter inzage en we behandelen hun bezwaren en opmerkingen.

Partners:

Gemeentelijke omgevingsdiensten, Agentschap Onroerend Erfgoed, erfgoedbeheerders, Netwerk Onroerend Erfgoed, erfgoedverenigingen, expertisecentra ...

Indicatoren:

- Gewaardeerd bouwkundig erfgoed in Ieper, Mesen, Poperinge, Langemark-Poelkapelle en Heuvelland.
- Min. 1 overleg per jaar per gemeente met de omgevingsdienst en het college van burgemeester en schepenen.
- Per gewaardeerde gemeente een inspraakprocedure en infoavond voor eigenaars en bewoners.

OD1.3 CO₇ ondersteunt de integratie van onroerend erfgoed in het gemeentelijk omgevingsbeleid.

Wat we willen doen:

- We overleggen met de omgevingsdiensten en besturen om onroerend erfgoed in te schrijven in de lokale beleids- en beheerscyclus van de gemeenten.
- We verankeren de waardering van de inventaris bouwkundig erfgoed in het gemeentelijk omgevingsbeleid.
- We nemen actief deel aan het overleg rond de mogelijkheden van lokale verankering van onroerend erfgoed via het Netwerk Onroerend Erfgoed.
- We leveren expertise aan om onroerend erfgoed in de gemeentelijke ruimtelijke planning in te brengen, bv. bij de opmaak of herziening van ruimtelijke uitvoeringsplannen (bv. deelgemeenten Ieper, Loker, Proven, Roesbrugge).
- We informeren gemeenten over het aanvragen van een erkenning tot onroerenderfgoedgemeente in 2023 en begeleiden gemeenten die een erkenning wensen aan te vragen.
- We communiceren naar de gemeenten en eigenaars over de vaststellingsprocedure van de inventaris bouwkundig erfgoed in de provincie West-Vlaanderen door het Agentschap Onroerend Erfgoed.

- We onderzoeken of het Landschapsobservatorium kan gebruikt worden als tool om onroerend erfgoed te integreren in de ruimtelijke planning.
- We onderzoeken of een 'erfgoedtoets' een middel is om het thema onroerend erfgoed bij alle ontwikkelingen in de streek te betrekken.

Partners:

Gemeentelijke omgevingsdiensten, besturen CO₂-gemeenten, Agentschap Onroerend Erfgoed, Netwerk Onroerend Erfgoed, erfgoedbeheerders, Regionaal Landschap Westhoek, studiebureaus ruimtelijke planning ...

Indicatoren:

- Min. 2 keer per jaar regionaal overleg met de gemeentelijke omgevingsdiensten.
- Min. 1 keer per jaar lokaal overleg met omgevingsambtenaar en bevoegde schepen(en).
- Aanwezigheid van onroerend erfgoed in de ruimtelijke plannen.
- Onroerend erfgoed staat in de beleids- en beheerscyclus van de CO₂-gemeenten.
- De waardering van de inventaris bouwkundig erfgoed is lokaal verankerd in het gemeentelijk omgevingsbeleid in Zonnebeke, Ieper, Mesen, Poperinge, Langemark-Poelkapelle en Heuvelland.
- Min. 1 informatiesessie per gemeentebestuur over een erkenning als onroerenderfgoedgemeente in 2022.
- De gemeenten en eigenaars zijn op de hoogte van de vaststellingsprocedure van de inventaris bouwkundig erfgoed in de Provincie West-Vlaanderen door het Agentschap Onroerend Erfgoed.

OD1.4 CO₂ stimuleert het behoud en beheer van onroerend erfgoed.

Wat we willen doen:

- We stimuleren de opmaak van beheersplannen en ondersteunen erfgoedbeheerders bij het opmaken ervan, zowel inhoudelijk als praktisch, in het bijzonder beheersplannen van parochiekerken.
- We volgen samen met Erfgoedcel CO₂ de (eventuele) herbestemmings- en neventrajecten van religieus erfgoed op via o.a. de gemeentelijke kerkenbeleidsplannen en bieden ondersteuning bij: Onze-Lieve-Vrouwekerk Poperinge, kapel Sint-Jan-ter-Biezen en kapel 't Vogeltje (Poperinge), Sint-Pieterskerk Ieper en Onze-Lieve-Vrouw Geboortekerk Hollebeke (Ieper), Sint-Andreaskerk Bikschote en Onze-Lieve-Vrouwekerk Poelkapelle (Langemark-Poelkapelle), Sint-Laurentiuskerk Kemmel (Heuvelland), kloosters in Ieper en Poperinge ...
- We volgen in 2023 de uitvoering van het beheersplan van het beschermde dorpsgezicht in Watou op.
- We maken een kader op voor het behoud van vooroorlogs agrarisch erfgoed.
- We ondersteunen en stimuleren de initiatieven voor het behoud en beheer van het landschap van de Eerste Wereldoorlog, zowel ondergronds (archeologie) als bovengronds (landschappelijk en bouwkundig erfgoed).
- We promoten in het kader van preventieve conservatie het onderhoudsaanbod van Monumentenwacht West-Vlaanderen.
- We vullen de inspiratiegids bouwkundig erfgoed aan met nieuwe good practices en sensibiliseren rond actuele thema's zoals duurzaamheid.
- We onderzoeken met het Regionaal Landschap Westhoek of het Landschapsfonds (<https://www.rwesthoek.be/landschapsfonds>) kan uitgebreid worden met projecten rond onroerend erfgoed.
- We sensibiliseren rond het behoud en beheer van onroerend erfgoed naar verschillende doelgroepen (bouwheren, ontwikkelaars, architecten ... maar ook het brede publiek).

- We onderzoeken met het Streekhuis Westhoek, de Dienst Erfgoed Provincie West-Vlaanderen en de West-Vlaamse IOED's of er vorming en sensibilisatie mogelijk is rond thema's zoals duurzaamheid, dorpsarchitectuur ... bv. lezingenreeks WinVorm.
- We stimuleren gemeenten om onroerend erfgoed in participatietrajecten van grote ontwikkelingsprojecten te integreren.
- We volgen de ontwikkelingen rond duurzaam bouwen en wonen op en zetten in op sensibilisatie i.s.m. het Netwerk Onroerend Erfgoed, Provincie West-Vlaanderen en Agentschap Onroerend Erfgoed.
- De IOED werkt nauw samen met het Erfgoeddepot DEPOTYZE voor het behoud van de archeologische collecties. Samen met DEPOTYZE wordt er geparticipeerd in synthese-onderzoeken archeologie.

Partners:

CO₇-gemeenten, gemeentelijke omgevingsdiensten, WVI, erfgoedbeheerders, kerkfabrieken, Provinciaal Platform Parochiekerken West-Vlaanderen, PARCUM, IFFM, archeologische bedrijven, architecten, ontwikkelaars, studiebureaus, Vlaams Architectuurinstituut, archieven, Commonwealth War Graves Commission, ETWIE, Centrum Agrarische Geschiedenis, Agentschap Onroerend Erfgoed, Netwerk Onroerend Erfgoed, Monumentenwacht West-Vlaanderen, Dienst Erfgoed Provincie West-Vlaanderen, Streekhuis Westhoek, West-Vlaams IOED netwerk ...

Indicatoren:

- Onroerend erfgoed wordt mee afgewogen binnen ontwikkelingsprojecten in de regio.
- Lijst met goedgekeurde beheersplannen door het Agentschap Onroerend Erfgoed, bv. Sint-Vedastuskerk Reningelst, beschermd dorpsgezicht Kiekenmarkt ...
- Actieve betrokkenheid bij herbestemmings- en neventrajecten van kerken in de regio.
- Geactualiseerde gemeentelijke kerkenbeleidsplannen.
- Evaluatie van beheersplan beschermd dorpsgezicht Watou in 2023.
- Alle eigenaars binnen beschermde stads-en dorpsgezichten zijn geïnformeerd.
- 30 nieuwe good practices in de inspiratiegids bouwkundig erfgoed.
- Regionale archeologische collecties worden bewaard in Erfgoeddepot DEPOTYZE.
- Participatie in 3 syntheseonderzoeken archeologie.
- Min. 5 communicatieacties rond streekeigen erfgoed per jaar.
- Min. 1 lezing over bouwkundig erfgoed in de provincie binnen WinVorm.
- Er is een fonds voor kleine beheer- en behoudswerken van onroerenderfgoedprojecten van onderuit, cf. het Landschapsfonds.
- Er is min. 1 samenkomst per jaar met de sector bouwkundig erfgoed: omgevingsdiensten, architecten, ontwikkelaars.

2. SD2. CO₇ is een open organisatie met een professionele en kwalitatieve dienstverlening.

OD2.1 CO₇ adviseert en ondersteunt gemeenten en onroerendergoedactoren.

Wat we willen doen:

- We ondersteunen de gemeenten bij de ontwikkeling van gemeentelijke projecten en het opnemen van hun voorbeeldrol.
- We voorzien praktische en inhoudelijke ondersteuning aan gemeenten, bouwheren, ontwikkelaars, studiebureaus, architecten, archeologische bedrijven ...
- We zetten actief in op plaatsbezoeken en preadvies voor toekomstige ontwikkelingen, zowel bij bouwheren als gemeentelijke diensten.
- We voorzien in de adviesverlening aan de gemeenten in het kader van vergunningsaanvragen, o.a. via het Omgevingsloket, of meldingen in het kader van werken in een beschermd stads- of dorpsgezicht.
- We zorgen voor de inbreng van de nodige expertise bij de ruimtelijke planningsprocessen in de regio (bv. de opmaak of herziening van RUP's).
- We verstrekken alle nodige informatie aan erfgoedbeheerders en erfgoedliefhebbers, bv. historische bronnen zoals kaarten, foto's ...
- We verwijzen door naar experts in het consultatienetwerk van CO₇.
- We hebben vaste openingsuren op de hoofdzetel in Poperinge. Daarnaast kunnen op afspraak plaatsbezoeken of overleggen ingepland worden.
- We volgen werken aan onroerend erfgoed op die uitgevoerd worden door derden:
  - We geven begeleiding doorheen het volledige traject. Een vlotte doorloop door de procedures staat centraal in de dienstverlening naar derden toe.
  - We begeleiden werken aan geïnventariseerd of beschermd bouwkundig erfgoed, in nauw overleg met alle betrokken actoren.
  - We staan samen met het Regionaal Landschap Westhoek in voor de begeleiding van inrichtingswerken in landschappen met erfgoedwaarde.
- We ondersteunen de onroerendergoedgemeente Zonnebeke bij haar dagelijkse werking.
- We communiceren over het Onroerendergoeddecreet en het financieel instrumentarium.

Partners:

CO₇-gemeenten, gemeentelijke omgevingsdiensten, Regionaal Landschap Westhoek, bouwheren, architecten, archeologische bedrijven, ontwikkelaars, studiebureaus, erfgoedbeheerders, onroerendergoedgemeente Zonnebeke, Agentschap Onroerend Erfgoed, Provincie West-Vlaanderen, archieven, 'Westhoek verbeeldt'...

Indicatoren:

- Afspraken over advisering met de gemeenten.
- Registers plaatsbezoeken, (pre-)adviezen, vergunningsaanvragen (via Omgevingsloket), meldingen en infovragen, opgevolgde werken.
- Up-to-date informatie over onroerend erfgoed op de website van CO₇.
- Uitgewerkte websitepagina's rond archeologisch en landschappelijk erfgoed.
- Deelname stedelijke kwaliteitskamer in Ieper.
- Deelname adviescommissie onroerend erfgoed Zonnebeke.
- Jaarverslag onroerendergoedgemeente Zonnebeke.

OD 2.2 CO₇ beschouwt doelgerichte communicatie (online/offline) als een kerntaak.

Wat we willen doen:

- We leveren een bijdrage aan het regionaal magazine #Westh♥ek. Dit huis-aan-huisblad is een initiatief van verschillende streekactoren actief op vlak van natuur, cultuur, toerisme en streekeducatie. De focus ligt op beleving van de Westhoek.
- We voeren een brede en toegankelijke communicatie over zowel het lokale onroerend erfgoed, de werking van de erfgoedactoren en -gemeenschappen als de werking van CO₇.
- We werken verder aan de uitbouw van www.co7.be. We bouwen de pagina's rond archeologisch en landschappelijk erfgoed verder uit en onderhouden de websitepagina's rond bouwkundig erfgoed (o.a. inspelen op de vragen die we krijgen via FAQ's).
- We maken een maandelijks digitale nieuwsbrief op voor het brede publiek van geïnteresseerden.
- We communiceren over onroerend erfgoed via verschillende sociale media: Facebookpagina CO₇, Instagram ...
- We leveren een bijdrage aan de periodieke kwartaalnieuwsbrief voor bestuurs- en overlegorganen van CO₇ met o.a. stand van zaken projecten, sectornieuws ...
- We zorgen voor een continue verspreiding van de folder bouwkundig erfgoed.
- We zetten regelmatig good practices van de inspiratiegids bouwkundig erfgoed in de kijker.
- We communiceren samen met de gemeentelijke diensten over onroerend erfgoed, bv. via gemeentelijke infokrantjes of nieuwsbrieven.
- We gaan voor een gerichte communicatie naar de metaaldetectoristen in de streek met het oog op een verdere inventarisatie van archeologische sites.

Partners:

CO₇-gemeenten, gemeentelijke omgevingsdiensten, Agentschap Onroerend Erfgoed, communicatiediensten, mediapartners, erfgoedliefhebbers, Regionaal Landschap Westhoek, Netwerk Onroerend Erfgoed, West-Vlaams IOED netwerk, erfgoedbeheerders, Histories, Medea, bestuurs- en overlegorganen CO₇, bouwheren, ontwikkelaars, studiebureaus, architecten, vrijwilligers ...

Indicatoren:

- Min. 2 keer per jaar een inhoudelijke bijdrage aan het regionaal magazine voor de Westhoek.
- Verhogen van digitaal bereik met min. 10% t.o.v. 2020 (website, Facebook).
- Min. 10 digitale nieuwsbrieven per jaar (na implementatie GDPR-wetgeving 893 abonnees begin 2020).
- 4 nieuwsbrieven per jaar voor bestuurs- en overlegorganen.
- Alle erfgoedbeheerders hebben een folder bouwkundig erfgoed gekregen, de folders zijn beschikbaar op verschillende locaties.
- Maandelijks good practices in de kijker zetten via de digitale kanalen.
- Min. 2 keer per jaar een inhoudelijke bijdrage aan het regionaal magazine voor de Westhoek.
- Informatiemomenten voor de betrokken sectoren.

OD2.3 CO₇ optimaliseert de processen in de (interne) organisatie en (externe) dienstverlening.

Wat we willen doen:

- We maken project- en evaluatiefiches op. We betrekken actief de erfgoedgemeenschappen bij het plannen en evalueren van de werking.
- We maken de nodige documenten voor de organisatie: jaarrekening en jaarverslag, begroting, visietekst 2026-2031 voor akte van verlenging CO₇, statuten, huishoudelijk reglement, protocolovereenkomst met de stad Poperinge.
- We houden overleg met het dagelijks bestuur en de raad van bestuur.
- We volgen de bijsturing van de functioneringscyclus door de stad Poperinge op en voeren deze uit.
- We houden (twee)wekelijks teamoverleg (tussen cultureel-erfgoedwerking, IOED CO₇ en bovenlokale cultuurwerking).
- We voeren de afspraken uit rond duurzame dienstverplaatsingen.

Partners:

Bestuurs- en overlegorganen CO₇, erfgoedgemeenschappen, stad Poperinge

Indicatoren:

- Project- en evaluatiefiches.
- Documenten organisatie CO₇: jaarrekening en jaarverslag, begroting, visietekst 2026-2031 voor akte van verlenging CO₇, statuten, huishoudelijk reglement, protocolovereenkomst.
- Functioneringscyclus is doorlopen.

3. SD3. Cultuur en erfgoed worden als verbindende kracht in de gemeenschap ingezet.

OD3.1 CO₇ ondersteunt acties die het bewustzijn in en over de streek versterken.

Wat we willen doen:

- We leveren inhoudelijke input over onroerend erfgoed bij de erfgoedhaltes van de erfgoedcel: www.erfgoedhaltes.be
- We stimuleren bebording bij en over onroerend erfgoed in de regio en onderzoeken het gebruik van de ErfgoedApp.
- We spelen in op acties van andere actoren, waar nood is aan een insteek rond onroerend erfgoed, bv. publicatie Kloosters in Ieper, de Dienst der Gedroomde Gewesten, de werkgroep wederopbouw binnen de GECORO Ieper.
- We stimuleren de ontwikkeling en het gebruik van educatieve pakketten rond onroerend erfgoed, zoals het pakket rond Wederopbouw door Casa Blanca.
- We organiseren of geven lezingen over onroerend erfgoedthema's.
- We stellen de informatie over publicaties over de geschiedenis van de streek ter beschikking via onze website.
- CO₇ gebruikt de databank 'streekbiografie Zuidelijke Westhoek' om gidsen in de regio te informeren over actuele informatie in verband met onroerend erfgoed sites en info toe te voegen aan het Landschapsobservatorium.
- We werken samen met het Regionaal Landschap Westhoek voor de opleidingen 'gidsen voor gidsen' over onroerend erfgoed uit de streek.
- We organiseren publieksmomenten op archeologische opgravingen of werfbezoeken bij restauraties.
- We leveren een bijdrage aan de lokale vertaalslag van de reizende tentoonstelling 'Landschap in versnelling' en dragen het Landschapsobservatorium – gekoppeld aan 'Westhoek verbeeldt' – mee uit.
- We coördineren de Archeologiedagen en Open Monumentendag regionaal: actoren aansporen om deel te nemen, ondersteunen bij de organisatie van activiteiten, aanvullend zelf activiteiten organiseren, promotie bij het brede publiek via o.a. regionale folder ...
- We communiceren over activiteiten in de regio tijdens Open Kerkendagen, Week van de Begraafplaatsen, Dag van de Trage Wegen, Dag van het Park, Dag van de Architectuur...
- We laten erfgoedbeheerders van onroerend erfgoed aan het woord in de rubriek Preus up min Plekke.
- We zetten streekeigen onroerend erfgoed, zoals vooroorlogs agrarisch erfgoed, klein industrieel erfgoed en wederopbouwerfgoed, in de kijker i.s.m. de diensten cultuur en toerisme.
- We werken mee aan tentoonstellingen van musea en bezoekerscentra, bv. over de Kelten in bezoekerscentrum Het Heuvelland, De middeleeuwse leprozerie in het Yper Museum, overzichtstentoonstelling van een archeologische periode, opgravingen Fluxys ...
- We zorgen voor een insteek over onroerend erfgoed bij participatieve CO₇-projecten met welzijnsactoren die een werking hebben op een onroerend erfgoed site.
- We vertalen de bestaande studies rond onroerend erfgoed in de Zuidelijke Westhoek in publieksvriendelijke communicatie, bv. studies Labo S rond streekeigenheid, archeologische opgravingen
- Naar analogie met de uitbouw van acties rond het thema Wederopbouw, worden ook acties uitgewerkt rond het thema vooroorlogs agrarisch erfgoed (vnl. publiekswerking: evolutie, regio Watou/Vleteren, bedreiging, speciale dingen zoals hoperfgoed #plakenstak, heksenhuisje, publieksmoment vakwerkhuis [i.s.m. Regionaal Landschap]). Ook het thema klein industrieel erfgoed (maalderijen, brouwerijen, cichoreidingen, molens...) wordt op dezelfde manier aangepakt: evolutie, verhalen koppelen aan het erfgoed, mogelijkheden, bedreigingen, ... (i.s.m. Erfgoedcel CO₇).

Partners:

Agentschap Onroerend Erfgoed, CO₇-gemeenten, Regionaal Landschap Westhoek, erfgoedbeheerders, uitvoerders archeologisch onderzoek, vrijwilligers, erfgoedliefhebbers, Westtoer, Provincie West-Vlaanderen, partners uit Noord-Frankrijk, Centrum Agrarische Geschiedenis, FARO, ETWIE, provinciaal Netwerk Oorlog & Vrede, musea, erfgoed- en natuurverenigingen, archieven, bezoekerscentra, Herita, organisatoren Vlaamse/nationale themadagen, deelnemende organisaties Archeologiedagen en Open Monumentendag, vrijetijdsdiensten, 'Westhoek verbeeldt'-kernen, Netwerk Onroerend Erfgoed, West-Vlaams IOED netwerk, welzijnsactoren, streekgidsen, musea ...

Indicatoren:

- Ondersteuning van min. 7 lokale projecten rond onroerend erfgoed.
- Lijst van publieksmomenten op archeologische opgravingen en werfbezoeken.
- Regionale coördinatie van Archeologiedagen en Open Monumentendag.
- Regionale promotie van min. 2 Vlaamse/nationale themadagen.
- Min. 30 titels en andere informatie van publicaties over de geschiedenis van de streek op www.co7.be
- Inhoudelijke aanwezigheid van onroerend erfgoed in de erfgoedhaltes van CO₇.
- Aandacht voor onroerend erfgoed in de verschillende musea en bezoekerscentra.
- Lijst van lezingen.
- Opleiding 'gidsen voor gidsen'.
- 7 artikels Preus up min Plekke per jaar.
- Min. 5 communicatieacties rond streekeigen erfgoed per jaar.
- Uitgevoerde actieplannen rond de thema's agrarisch en klein industrieel erfgoed.

4. SD4. CO₇ geeft ruimte aan innovatie en creativiteit voor cultuur en erfgoed.

OD4.1 CO₇ stimuleert ontwikkeling en verduurzaming van goede praktijken.

Wat we willen doen:

- We stimuleren historisch onderzoek en kennisontwikkeling over het onroerend erfgoed in de CO₇-regio.
- We signaleren goede praktijken over de zorg voor en het toegankelijk maken van onroerend erfgoed aan Vlaamse actoren, zodat deze kunnen gedeeld worden in Vlaanderen.
- We vertalen de inzichten/onderzoeksresultaten uit de internationale en Vlaamse context naar het (boven)lokale werkveld en koppelen de resultaten terug.
- We onderzoeken de uitrol van inspiratiegids bouwkundig erfgoed (met een focus op vastgesteld erfgoed) op Vlaams niveau, i.s.m. het Vlaams IOED netwerk.
- Samen met het onroerenderfgoeddepot DEPOTYZE werken we aan de uitbouw van een vrijwilligerswerking archeologie bv.: zeefsessies zoals Speuren naar Romeinen, wassen van skeletten ...
- We onderzoeken met regionale en provinciale partners of er vorming en sensibilisatie mogelijk is rond thema's zoals duurzaamheid, dorpsarchitectuur ... bv. lezingenreeks WinVorm.

Partners:

Universiteiten, hogescholen, erfgoedverenigingen, archieven, erfgoedliefhebbers, lokale onderzoekers, organisaties met een landelijke dienstverlenende rol, Herita, Agentschap Onroerend Erfgoed, Netwerk Onroerend Erfgoed, West-Vlaams IOED netwerk, Gorduna, Streekhuis Westhoek ...

Indicatoren:

- Onderzoeksresultaten over het onroerend erfgoed in de CO₇-regio.
- Contacten met onderzoeksinstituten en andere partners.
- Presenteren en delen van initiatieven binnen het netwerk.
- Delen van good practices bouwkundig erfgoed op Vlaams niveau.
- Er is een vaste vrijwilligerswerking rond archeologie.
- Min. 1 sensibilisatieactie per doelgroep over actuele uitdagingen bouwkundig erfgoed.

OD4.2 CO₇ geeft leerkansen en biedt ruimte tot zelfontplooiing.

Wat we willen doen:

- We bouwen verder aan een vrijwilligerswerking rond onroerend erfgoed:
  - We betrekken vrijwilligers bij
    - het actualiseren van de inventarissen onroerend erfgoed
    - het archeologisch traject
    - het aanvullen van het Landschapobservatorium
    - het koppelen van foto's uit de regionale beeldbank 'Westhoek verbeeldt' en historische informatie aan items op de inventaris bouwkundig erfgoed
  - We ondersteunen en werken samen met erfgoed- en natuurverenigingen in de regio, die vaak actief zijn rond onroerend erfgoed;
  - We organiseren opleidingen voor vrijwilligers rond onroerend erfgoed, bv. in het kader van de actualisatie van de inventarissen of 'Westhoek verbeeldt' en het Landschapobservatorium.
  - We organiseren een bedankingsmoment.
- We betrekken via stages en vakantiejobs jongeren actief bij de werking van de IOED.
- We bundelen de onderzoekstopics en stageplaatsen in de onroerend erfgoedsector en communiceren ze naar hogescholen, universiteiten ...
- We faciliteren en organiseren i.s.m. de archieven vorming over huizenonderzoek.
- We zetten met de erfgoedcel de samenwerking verder met VormingPlus voor de reeks 'Speuren naar erfgoed' waarbij we publieksactiviteiten organiseren.
- We vormen ons binnen en buiten het eigen kennisveld via de aanwezigheid op studiedagen, bijhouden van recente literatuur ...
- We leveren een bijdrage aan het educatieve project 'West-Vlaamse Molenbrigade' van Erfgoedcel CO₇.

Partners:

Vrijwilligers, universiteiten, hogescholen, lokale onderzoekers, erfgoed- en natuurverenigingen, VormingPlus Oostende-Westhoek, Regionaal Landschap Westhoek, archieven, personeelsdienst stad Poperinge, erfgoed-liefhebber ...

Indicatoren:

- Organisatie van 1 opleidingsmoment per jaar voor vrijwilligers.
- Min. 15 actieve vrijwilligers voor de actualisatie bouwkundig erfgoed en inventarisatie archeologisch en landschappelijk erfgoed.
- De inventaris bouwkundig erfgoed is gekoppeld aan foto's 'Westhoek verbeeldt' en historische informatie.
- Lijst met masterscripties en stageplaatsen over onroerend erfgoed in de CO₇-regio.
- Oproep naar vrijwilligers, opleidingen voor vrijwilligers, lijst en overeenkomsten van vrijwilligers, lijst van uitgevoerde taken, bedankingsmoment.
- Min. 15 actieve vrijwilligers onroerend erfgoed.
- Min. 5 stagairs of jobstudenten binnen de werking van de IOED CO₇.
- Organisatie van min. 1 vormingsmoment rond huizenonderzoek.
- Organisatie van min. 2 Speuren naar erfgoed activiteiten met een link naar onroerend erfgoed per jaar.
- Deelname aan min. 3 vormingsmomenten per jaar.

5. SD5. Het netwerk voor cultuur en erfgoed in de Zuidelijke Westhoek is verbreed en verdiept.

OD5.1 CO₇ faciliteert overleg en samenwerking in en vanuit de regio om zo culturele meerwaarde te creëren.

Wat we willen doen:

- We bouwen aan een netwerk van erfgoedactoren dat periodiek samenkomt voor overleg, afstemming, kennisdeling en samenwerking. We organiseren en coördineren de volgende bijeenkomsten (op structurele basis):
  - regionaal overleg erfgoedverenigingen (samen met Stadsarchief Ieper, Yper Museum, Intergemeentelijk Archief Poperinge-Vleteren);
  - regionaal overleg omgevingsdiensten;
  - wanneer dit nodig is kunnen thematische werkgroepen worden opgericht zoals met archieven, toerisme, patrimonium, cultuur.
- We organiseren een overleg met de prioritaire partners via een stuurgroep onroerend erfgoed voor de aansturing van de IOED CO₇. De samenstelling bestaat uit:
  - afvaardiging omgevingsdiensten CO₇-gemeenten;
  - afvaardiging cultuurdiensten CO₇-gemeenten;
  - afvaardiging Regionaal Landschap Westhoek;
  - afvaardiging professionele erfgoedactoren in de regio;
  - afvaardiging vrijwillige erfgoedactoren in de regio.
- We organiseren jaarlijks een organisatiebreed netwerkmoment ('CO₇-café') in samenwerking met inter- en transdisciplinaire partners. Centraal staat ontmoeting tussen beleidsmakers, professionele actoren en vrijwilligers.
- We nodigen experts uit, zoals collega's uit de organisaties met een landelijke dienstverlenende rol om hun werking voor te stellen en eventuele samenwerkingsmogelijkheden te bespreken tijdens een overlegmoment met streekactoren.
- We stellen de werking van CO₇ voor aan cultuurraden en GECORO's.
- Medewerkers van CO₇ nemen op gemeentelijk niveau deel aan teamoverleg (met o.a. omgevingsdiensten).
- We organiseren overleg met het Agentschap Onroerend Erfgoed West-Vlaanderen.

Partners:

CO₇-gemeenten, gemeentelijke omgevingsdiensten, erfgoedverenigingen, musea, archieven, Regionaal Landschap Westhoek, West-Vlaams IOED netwerk, organisaties met een landelijke dienstverlenende rol, cultuurraden, GECORO's
...

Indicatoren:

- Organisatie van 1 overleg met stuurgroep onroerend erfgoed per jaar.
- Organisatie van 2 overlegmomenten met de erfgoedverenigingen per jaar.
- Organisatie van 2 overlegmomenten met de omgevingsdiensten per jaar.
- Geven van min. 3 presentaties over de onroerenderfgoedwerking van CO₇.
- Organisatie van 1 organisatiebreed netwerkmoment per jaar.
- Organisatie van 1 overleg per jaar met de Agentschap Onroerend Erfgoed West-Vlaanderen.
- Deelname aan 7 teamoverlegmomenten in de CO₇-regio.
- Betrokkenheid van organisaties met een landelijke dienstverlenende rol bij projecten en initiatieven in de CO₇-regio, zoals Monumentenwacht of CAG.

OD5.2 CO₇ spoort vanuit een helicoptervisie actief opportunititeiten en samenwerkingsmogelijkheden op.

Wat we willen doen:

- We nemen deel aan collegagroepen, overleg met streekpartners, projectgroepen ...:
  - lid raad van bestuur Regionaal Landschap Westhoek;
  - lid werkgroep landschappen binnen het Regionaal Landschap Westhoek;
  - lid werkgroep landschappen van het bezoekerscentrum Het Heuvelland;
  - lid Netwerk Onroerend Erfgoed; werkgroepen communicatie en inventarisatie;
  - lid overleg IOED's met Agentschap Onroerend Erfgoed
  - lid overleg IOED's en Regionale Landschappen en West-Vlaanderen door WWI;
  - lid vereniging Conflict in Contact;
  - lid West-Vlaams Provinciaal Platform Parochiekerken;
  - lid FENIKS 2020 overleg (Westtoer);
  - lid Stedelijke Kwaliteitskamer Ieper;
  - lid adviesraad onroerend erfgoed Zonnebeke;
  - lid regionaal depotplatform;
  - lid commissie Verdronken Weiden en Vaart Ieper-Komen;
  - lid overleg Ieper, Kortrijk, Doornik, Saint-Omer.
- We sporen samenwerkingsmogelijkheden en bijkomende subsidiemogelijkheden op, bv. Leefbare Dorpen, Interreg, Leader ...
- Via nieuwsbrieven en vakliteratuur (tijdschriften, boeken) volgen we actuele ontwikkelingen op met het oog op een lokale vertaalslag.
- We onderzoeken waar actoren relevante partners kunnen vinden voor hun werking of project en reflecteren mee.
- We organiseren tweejaarlijks een projectweek in een gemeente waarbij de voltallige CO₇-ploeg ter plaatse ondersteuning aanbiedt voor cultuur- en erfgoedwerking.

Partners:

CO₇-gemeenten, gemeentelijke omgevingsdiensten, Provincie West-Vlaanderen, Agentschap Onroerend Erfgoed, Netwerk Onroerend Erfgoed, West-Vlaams IOED netwerk, Regionaal Landschap Westhoek, Streekhuis Westhoek, onroerend erfgoedactoren binnen en buiten de CO₇-regio, partners uit Noord-Frankrijk ...

Indicatoren:

- Onderzoeken van min. 3 samenwerkingsmogelijkheden per jaar.
- Organisatie van een projectweek in een gemeente (tweejaarlijks).
- Indienen van min. 2 subsidiedossiers van CO₇.
- Deelname aan min. 25 externe overlegmomenten per jaar.
- Opvolgen van min. 30 nieuwsbrieven per jaar.
- Tevredenheid van de projectpartners over de samenwerking en het resultaat.

Zakelijk beleid

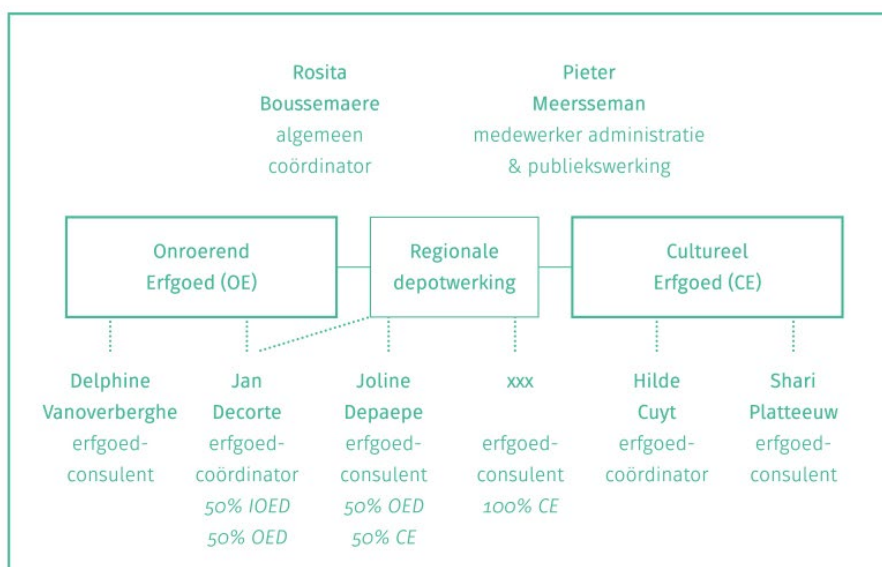
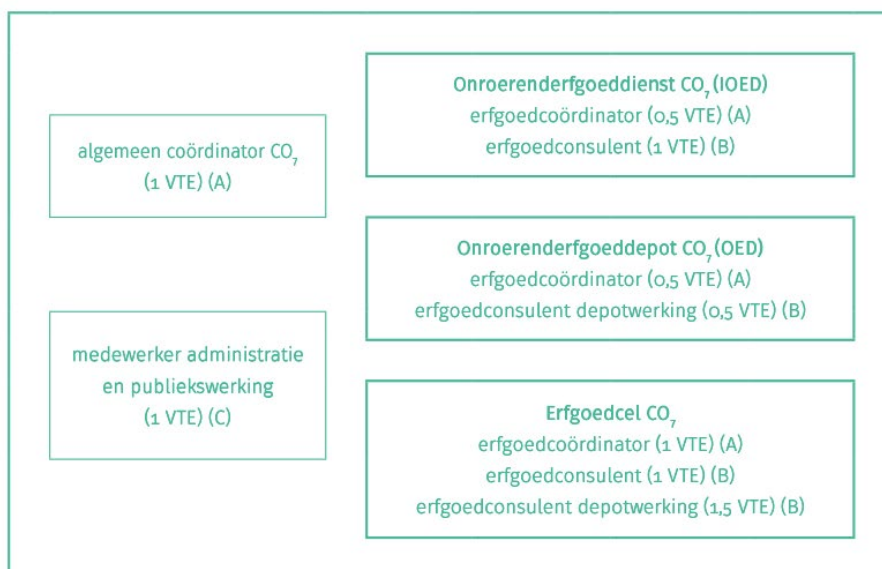
A. Personeel

Sinds 1 juli 2009 zijn alle personeelsleden van het intergemeentelijke samenwerkingsverband in dienst van de stad Poperinge die ze volgens een protocolovereenkomst, afgesloten tussen de stad Poperinge en de projectvereniging CO₇, ter beschikking stelt van de projectvereniging. Arbeidsvoorwaarden en procedures bij onder andere aanwervingen en evaluaties zijn in afstemming met de rechtspositieregeling van stad Poperinge.

De IOED is ingebed binnen de projectvereniging CO₇, wat geformaliseerd is in het personeelsorganogram. De vaste ploeg medewerkers bestaat uit een algemeen coördinator, een medewerker administratie en publiekswerking, twee erfgoedcoördinatoren en drie erfgoedconsulenten.

Er zijn 2 medewerkers (1,5 VTE) dienst binnen de onroerenderfgoeddienst:

- Jan Decorte (erfgoedcoördinator) 0,5 VTE
- Delphine Vanoverberghe (erfgoedconsulent) 1 VTE

De huisvesting van de personeelsleden sinds 2016 op één locatie (stadhuissite Poperinge) is zowel een versterking op organisatorisch als inhoudelijk vlak. Er is een goede wisselwerking tussen de medewerkers (kennis, vaardigheden, netwerk).

Vrijwilligers, stagiairs, jobstudenten krijgen maximale kansen om hun talenten te ontwikkelen en actief bij te dragen aan de inhoudelijke werking van de organisatie.

B. Bestuur

De projectvereniging wordt geleid door een raad van bestuur (RvB) waarvan de leden benoemd worden door de deelnemende gemeenten. De raad van bestuur bestaat uit zeven stemgerechtigde leden (schepenen) en zeven leden met raadgevende stem (gemeenteraadsleden). De voorzitter wordt gekozen uit de stemgerechtigde leden en aangesteld voor een periode van twee jaar.

De raad van bestuur van CO₇ neemt de beslissingen en staat in voor de inhoudelijke en financiële opvolging. De notulen en de bijbehorende documenten zijn ter inzage van de gemeenteraadsleden op het secretariaat van alle aangesloten gemeenten. De raad van bestuur legt de jaarrekening, samen met het activiteitenverslag en het verslag van de accountant jaarlijks voor aan de gemeenteraden.

Het dagelijks bestuur bestaat uit de huidige, de vorige en de volgende voorzitter. Iedere dienst wordt bijgestaan door een stuurgroep die advies geeft aan het bestuur van CO₇. Het dagelijks bestuur (DB) behandelt de zaken die behoren tot de dagelijkse werking van de projectvereniging en de zaken die haar toevertrouwd worden door de raad van bestuur.

CO₇ wordt in haar visievorming, beleidsvoorbereiding en -evaluatie inhoudelijk bijgestaan door adviserende stuurgroepen. Er zijn diverse werkgroepen en tijdelijke projectgroepen.

C. Evaluatie

Het personeel van CO₇ legt verantwoording af aan de raad van bestuur van CO₇ en rapporteert aan het dagelijks bestuur. De erfgoedcoördinator van de IOED is verantwoordelijk – in nauw overleg met de algemeen coördinator – voor de voorbereiding van de vergaderingen van het DB en de RvB inzake de werking van de dienst. Er is periodiek overleg met het DB (gemiddeld 4 keer per jaar) en de RvB (gemiddeld 8 keer per jaar). Er is regelmatig informeel overleg tussen de coördinatoren en de voorzitter.

De algemeen coördinator is verantwoordelijk voor het financieel beleid. Er wordt een aparte begroting en afrekening per dienst opgemaakt. In de begroting worden per project analytische rekeningen toegekend. Jaarlijks wordt de jaarrekening gecontroleerd door een accountant die niet betrokken is bij de dagelijkse werking. Bij acties met een financiële implicatie is er functiescheiding voorzien tussen de voorstelling van de bestelling, de goedkeuring en de plaatsing.

De dagelijkse leiding van de projectvereniging is in handen van de algemeen coördinator, bijgestaan door de medewerker administratie en publiekswerking. Zowel de Erfgoedcel als de IOED hebben een erfgoedcoördinator die verantwoordelijk is voor de desbetreffende deelwerking. Elke erfgoedcoördinator stuurt de erfgoedconsulenten binnen de eigen deelwerking aan. We houden (twee)wekelijks teamoverleg.

Meerjaren- begroting

CO₇

De werking van CO₇ wordt gefinancierd met een bijdrage van de deelnemende gemeenten (30%), werkingssubsidies van de Vlaamse overheid (62%) en projectsubsidies (gemiddeld 8% – analyse 2014-2019). De meerjarenbegroting 2021-2026 is gebaseerd op de huidige inkomsten en uitgaven.

A. Inkomsten

De zeven gemeentebesturen engageren zich om tijdens de beleidsperiode 2021-2026 een financiële bijdrage te leveren voor het realiseren van de doelstellingen van CO₇, namelijk jaarlijks 1,78 euro per inwoner. Dit werd bepaald in de statuten van de projectvereniging. Deze gemeentelijke bijdrage is gebaseerd op de doelstellingen en organisatie van CO₇. In het geval van wegvallende en/of bijkomende taken dient deze financiering te worden herbekeken. In de beleidsperiode 2015-2020 bedroeg de gemeentelijke bijdrage jaarlijks 1,65 euro per inwoner.

De gemeentelijke bijdrage wordt binnen CO₇ verdeeld over de deelwerkingen volgens een verdeelsleutel die rekening houdt met de begroting van CO₇ en de regelgeving.

CO₇ voorziet een jaarlijkse gemeentelijke financiële bijdrage van 0,20 euro per inwoner voor de werking van de IOED. Voor 2021 kon de berekening al exact gemaakt worden (17.500 euro), aangezien de bevolkingcijfers dd. 1/1/2020 gekend zijn.

Aan de hand van het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014 wordt in de meerjarenbegroting voor de beleidsperiode 2021-2026 een jaarlijkse werkingssubsidie van de Vlaamse overheid voorzien van 95.430,45 euro.

CO₇ genereert een beperkt deel aan inkomsten uit activiteiten. CO₇ zal ook in 2021-2026 zoeken naar bijkomende projectsubsidies. In de meerjarenbegroting is geen rekening gehouden met projectsubsidies, noch met (beperkte) inkomsten uit de eigen projectwerking, aangezien deze nog ongekend zijn.

Het restbedrag van de beleidsperiode 2015-2020 zal in 2021-2026 verspreid ingezet worden zodat de begroting in evenwicht is.

B. Uitgaven

IOED CO₇ heeft voor de werking een personeelsbestand van 1,5 VTE. Voor de berekening van de personeelskosten werd een simulatie gemaakt door de personeelsdienst van stad Poperinge op basis van de huidige loonkosten. We voorzien een bedrag van 6.500 / 7.500 euro per jaar voor algemene werkingskosten (o.a. vervoerskosten, ICT-materiaal, kantoorbenodigdheden, vakliteratuur, vorming personeel). Het bedrag dat we jaarlijks voor projectwerking voorzien, is berekend op basis van de acties die per werkingsjaar gerealiseerd zullen worden, gemiddeld 12.500 euro per jaar.

C. Inbreng gemeenten

Algemene kosten zoals een forfaitaire bijdrage aan stad Poperinge voor nutsvoorzieningen en verbruikskosten kantoor, boekhouding en accountancy, verzekeringen, algemene vakliteratuur, overkoepelende communicatie, uitleendienst en algemene coördinatie van de projectvereniging en administratieve ondersteuning worden integraal gedragen door de gemeenten en de deelwerking bovenlokale cultuurwerking.

De zeven gemeenten voorzien CO₇ van alle ondersteunende personeelsleden die zij nodig heeft (medewerkers dienst omgeving, medewerkers technische dienst, archief- en museummedewerkers, cultuurfunctionarissen, ICT-personeel, juridisch adviseur, preventieadviseurs en medewerkers personeelsdienst enz.).

Stad Poperinge stelt kosteloos kantoorruimte ter beschikking aan CO₇. Stad Ieper geeft kosteloos de helft van de infrastructuur van het Erfgoeddepot DEPOTYZE in gebruik aan CO₇.

Bij initiatieven in de gemeenten kan CO₇ gratis beroep doen op infrastructuur (voor overleg, tentoonstellingen, workshops ...): gemeentehuizen, ontmoetingscentra, cultureel centrum, woonzorgcentra, kunstacademies, bibliotheken ... CO₇ kan materiaal gebruiken van de zeven gemeenten (zoals een mobiele geluidsinstallatie, receptiemateriaal) en communiceren via de gemeentelijke kanalen.

Stad Poperinge treedt op als werkgever en staat kosteloos in voor diverse ondersteunende diensten zoals loonadministratie, aanwervingsprocedures, kantooruitrusting, ICT-ondersteuning, verzending, onderhoud van de kantoorruimte, verzekering, acties i.k.v. welzijn op het werk, gebruik van een elektrische dienstfiets, Blue-bikefietsen, wagen voor dienstverplaatsingen en een bestelwagen. CO₇ kan goederen en diensten aankopen tegen een gunstig tarief binnen de raamcontracten van stad Poperinge.

MEERJARENBEGROTING IOED CO₇ 2021-2026

INKOMSTEN	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Bijdragen gemeenten	€ 17.500,00	€ 17.500,00	€ 17.500,00	€ 17.500,00	€ 17.500,00	€ 17.500,00
Subsidies Vlaamse overheid	€ 85.000,00	€ 85.000,00	€ 85.000,00	€ 85.000,00	€ 85.000,00	€ 85.000,00
Variabel subsidiebedrag Onroerend Erfgoed	€ 10.430,45	€ 10.430,45	€ 10.430,45	€ 10.430,45	€ 10.430,45	€ 10.430,45
Aanwending reserve eigen inbreng	€ 494,55	€ 3.244,55	€ 3.994,55	€ 7.244,55	€ 8.244,55	€ 10.069,55
TOTAAL	€ 113.425,00	€ 116.175,00	€ 116.925,00	€ 120.175,00	€ 121.175,00	€ 123.000,00

UITGAVEN	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Totaal personeelsuitgaven (1,5 VTE in loonverband)	€ 92.925,00	€ 96.175,00	€ 96.925,00	€ 99.175,00	€ 102.175,00	€ 103.000,00
Totaal personeelsgebonden werkingsuitgaven voor personeel in loonverband	€ 6.500,00	€ 7.500,00	€ 6.500,00	€ 7.500,00	€ 6.500,00	€ 7.500,00
Andere uitgaven onroerend erfgoedbeleid	€ 14.000,00	€ 12.500,00	€ 13.500,00	€ 13.500,00	€ 12.500,00	€ 12.500,00
TOTAAL	€ 113.425,00	€ 116.175,00	€ 116.925,00	€ 120.175,00	€ 121.175,00	€ 123.000,00

Bibliografie

<http://www.co7.be/>

<https://provincies.incijfers.be/>

<https://rsv.ruimtevlaanderen.be/>

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/>

<https://geo.onroerenderfgoed.be/>

Betekenis en mogelijkheden van streekidentiteit als mobiliserende factor in de Westhoek (Messely en Dessein, 2010)

Streekpact Westhoek 2013-2019 (RESOC Westhoek, 2014)

Lokale ontwikkelingsstrategie 2015-2020 (LEADER Westhoek, 2014)

Land-en tuinbouwbedrijven (Statbel, 2017)

Strategisch beleidsplan voor toerisme en recreatie in de Westhoek (2018-2024) (Westtoer, 2017)

Presentatie 'Vitale Westhoek' (Streekwerking Westhoek, 3 juli 2018)

De mening van de West-Vlamingen over hun provincie (bestuur) (Provincie West-Vlaanderen, 2019)

Speerpunten Voka voor regio Ieper (Voka, 2019)

Memorandum Westhoek: slim samenwerken (juni 2019)

Analyse Dienst Ondernemen stad Poperinge (juni 2019)

Thema mobiliteit en de Westhoek (Westhoekoverleg)

De nieuwe wereld (Westhoek. De nieuwe wereld)

Erfgoedcel CO7, 2020, Beleidsplan cultureel erfgoedconvenant (2021-2026)

CO7, 2019, Beleidsplan bovenlokale cultuurwerking (2020-2025)

Labo-S (i.o.v. Provincie West-Vlaanderen en stad Poperinge), 2005, Streekeigenheid Hoppeland: behoud en versterken van het streekeigen karakter van het bouwkundig erfgoed in het Hoppeland.

Vansteenkiste Johan (i.o.v. Provincie West-Vlaanderen), 2005, Vakwerkbouw in West-Vlaanderen.

Provincie West-Vlaanderen, 2007, Schoon gedaan. Een leidraad voor bouwen en verbouwen in de Westhoek.

Labo-S (i.o.v. Provincie West-Vlaanderen en stad Ieper), 2008, Omgaan met wederopbouwarchitectuur in de frontstreek '14-'18.

Labo-S (i.o.v. Provincie West-Vlaanderen), 2008, Atlas van de dorpen van Heuvelland.

Sint-Lukasarchief vzw (i.o.v. gemeente Heuvelland), 2008, Architecturale en stedenbouwkundige analyse en waardebeoordeling van het bouwkundig erfgoed van de gemeente Heuvelland.

Erfgoedcel CO7 i.s.m. VAI, CVAA, Provincie West-Vlaanderen, 2009, Bouwen aan wederopbouw 1914/2050 – Architectuur in de Westhoek.

Centrum Vlaamse Architectuurarchieven, 2009, 'Het Gekwetste Gewest' Archievingids van de wederopbouwarchitectuur in de Westhoek.

Labo-S (i.o.v. Provincie West-Vlaanderen), 2010, Landschap in verandering: atlas Ieper – Bailleul. Een methodisch onderzoek naar ruimtelijke visievorming in een grensoverschrijdende streek.

Monument in Ontwikkeling (i.o.v. Provincie West-Vlaanderen), 2012, De Grens in de Westhoek.

Labo-S (i.o.v. Provincie West-Vlaanderen), 2013, Omgaan met (wederopbouw)erfgoed in een veranderende maatschappelijke context – Bouwen met gevoel.

Steven Heyde (HoGent), 2014, Het herstel van het bocagelandschap in de Zuidelijke Westhoek na de Eerste Wereldoorlog.

Johan Termote (i.o.v. Provincie West-Vlaanderen), 2014, Cultuurhistorische atlas van de Westhoekdorpen.

Steven Heyde (HoGent), 2015, Kasteeldomeinen 1795-2015: Historische tuinen en parken in de Zuidelijke Westhoek.

In Flanders Fields Museum, UGent en CO7, 2018, Sporen van oorlog. De Archeologie van de Eerste Wereldoorlog.

Agentschap Onroerend Erfgoed, 2019, Tooverwerk. Het verhaal van de wederopbouwhoeves in de Verwoeste Gewesten van West-Vlaanderen.

26 juni 2020

